

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Terezie Vávrová

**Politická aktivita sudetoněmeckých elit
v 50. a 60. letech v SRN**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Terezie Vávrová**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Kunštát, PhD.**

Oponent práce: **Doc. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.**

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení: **v ý b o r n ě**

Bibliografický záznam

VÁVROVÁ, Terezie. *Politická aktivita sudetoněmeckých elit v 50. a 60. letech v SRN*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 55 str. Vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslav Kunštát, PhD.

Anotace

Bakalářská práce *Politická aktivita sudetoněmeckých elit v 50. a 60. letech v SRN* se zabývá politickou činností vyhnanců, zejména pak sudetských Němců, ve Spolkové republice Německo. Přesídlením se v západních okupačních zónách ocitlo 8 milionu lidí, jejichž integrace do společenských struktur představovala nelehký úkol. Obavy z možné radikalizace vyhnanců vedly okupační orgány zpočátku k zákazu jakýchkoliv politických aktivit této skupiny. S postupující integrací jim však bylo umožněno se organizovat a podílet se na politice Spolkové republiky. V 50. letech se vyhnanecké elity konsolidovaly a během následujícího desetiletí formulovaly své postoje a požadavky. S nástupem kancléře Willyho Brandta a snahou znormalizovat vztahy s východními zeměmi naopak jejich aktivita poklesla. Jak dokázali vyhnanci možnosti politické participace využít, a co přinesla jejich politizace je tématem této práce. První část pojednává o poválečné situaci vyhnanců v západních okupačních zónách a jejich hospodářské integraci. Dále se soustředí na politickou činnost v 50. letech, zejména pomocí analýzy aktivit vyhnanecké strany *Bloku vyhnaných a zbavených práv* a jejího vlivu na zákonodárství SRN. V neposlední řadě se práce zabývá politizací konkrétní skupiny vyhnanců, a to sudetských Němců. Na příkladu jejich propracovaných a vlivných organizací se tato práce snaží zhodnotit přínos vyhnanecké politizace zemi, jejíž součástí se stali.

Annotation

The bachelor thesis *Political activity of Sudeten German elites in the 50's and 60's in the FRG* deals with the political activity of expellees, especially of Sudeten Germans, in the Federal Republic of Germany. By resettling 8 million people into the Western occupation zones, a challenge to integrate these people into society structures arose. Concerns about a possible radicalization of expellees led the occupation authorities to prohibit any political activity. As their integration continued, the expellees finally

managed to organize themselves and to participate in the politics of the FRG. In the 50's the elites consolidated and began to formulate their attitudes and demands. With the upcoming policy of Chancellor Willy Brandt and his aim to normalize German relations with eastern neighbors, the activity of the expellees' politicians diminished. The topic of this thesis is how the expellees took advantage of their political participation and what brought their activities to politics. The first part deals with the situation after the war in the Western occupational zones and the integration of the expellees. The second chapter focuses on the political situation in the 50's, analyses the activity of the expellees' party *Bloc of Expellees and Disenfranchised* and its influence on lawmaking in the FRG. Finally, this thesis attempts to describe the politics of a particular group - of the Sudeten Germans. Using examples of their sophisticated and influential organizations, the question regarding the expellees' contribution to the politics of the land they had become a part of, attempts to be addressed.

Klíčová slova

Vyhnanci, sudetští Němci, Blok vyhnáných a zbavených práv, politická aktivita, integrace.

Keywords

Expellees, Sudeten Germans, Bloc of Expellees and Disenfranchised, political activity, integration.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna veřejnosti a používána pro účely výzkumu a studia v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. května 2008

Terezie Vávrová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Miroslavu Kunštátovi, PhD. za vedení této práce a za cenné připomínky k jejímu zpracování.

Obsah

1. ÚVOD	8
1.1. ZÁKLADNÍ TEZE A ZDŮVODNĚNÍ VÝBĚRU TÉMATU.....	8
1.2. TERMINOLOGIE	9
1.3. ZHODNOCENÍ PRAMENŮ A LITERATURY	9
2. POVÁLEČNÁ SITUACE	12
2.1. PROCES INTEGRACE VYHNANCŮ	12
2.2. INTEGRAČNÍ OPATŘENÍ SRN	14
2.3. SDRUŽOVÁNÍ A POLITIZACE VYHNANCŮ	18
3. POLITICKÁ AKTIVITA VYHNANCŮ NA SPOLKOVÉ ÚROVNI	21
3.1. VZNIK „STRANY VYHNANCŮ“	21
3.2. KONSOLIDACE BHE.....	22
3.3. BHE V BONNSKÉM KABINETU	25
3.4. TYPOLOGIE STRANY	28
3.5. PRODUKTY AKTIVIT BHE	31
4. PŘÍPAD SUDETSKÝCH NĚMCŮ	34
4.1. PRVNÍ ORGANIZACE	34
4.2. ACKERMANN-GEMEINDE („ACKERMANNOVA OBEC“ – AG)	35
4.3. WITIKO-BUND („VÍTKŮV SVAZ“ – WB)	37
4.4. SELIGER-GEMEINDE („SELIGEROVA OBEC“ – SG).....	38
4.5. SUDETONĚMECKÁ RADA A SUDETONĚMECKÝ KRAJANSKÝ SVAZ	39
4.5.1. <i>Funkce SKS</i>	41
4.6. POLITICKÉ UZNÁNÍ.....	42
4.7. VLIVNÁ POLITICKÁ SÍLA?.....	44
5. VYHNANECKÉ ELITY V POLITICE	46
6. ZÁVĚR	48
ZUSAMMENFASSUNG	50
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	55

1. Úvod

1.1. Základní teze a zdůvodnění výběru tématu

Po druhé světové válce se 20. století začalo nazývat stoletím uprchlíků. Nejenže počet civilních obětí převýšil počet padlých, ale také útky, vyhnání, deportace a nucené práce přinesly závažné populační změny. Poválečná situace dala v poraženém Německu vzniknout problematice konkrétní skupiny uprchlíků - vyhnanců. Do západních okupačních zón se tehdy přesunulo 8 milionů lidí, jejichž integrace do společenských struktur představovala pro vznikající Spolkovou republiku obrovskou výzvu.

Otázka vyhnanců bývá nejvíce reflektována ze dvou úhlů. Zaprvé se spojuje s problematikou odsunu, druhý pohled nabízí následná zejména ekonomická integrace do nového státu. V obou tématech figurují vyhnanci jako předměty zkoumání. Nás naopak zajímá jejich pozice jako aktérů, politických subjektů, neboť se díky úspěšné integraci stali poměrně vlivnou silou. Přiblížení jejich politických aktivit z německé perspektivy vypoví mnohé i o stupni vlastního společenského začlenění.

Z oněch 8 milionů vyhnanců tvořili asi čtvrtinu sudetští Němci, kteří po několik století obývali české pohraničí. Jejich největší část byla vysídlena do americké okupační zóny, zejména do Bavorska, kde jich v roce 1948 žil více než milion.¹ Právě proto zde posléze vznikla většina sudetoněmeckých organizací a spolků. Sudetští Němci mezi vyhnanci tvořili velice organizovanou skupinu, navíc dosáhli poměrně exkluzivního uznání ze strany německé vlády. Představují tak vhodný podklad pro tuto práci, jejímž cílem je sestavit určitou bilanci vyhnaneckých aktivit na politické scéně SRN a určit jejich přínos.

Časové vymezení práce je ohraničeno koncem druhé světové války na jedné straně a koncem 60. let na straně druhé. Zahrnuje tak období konsolidace vyhnaneckých organizací, působení jejich vlastní politické strany a s nástupem „východní politiky“ W. Brandta rovněž ústup z aktivní politiky, čemuž odpovídá i členění kapitol. Těžiště práce představují zejména dvě oblasti – působení vyhnanecké strany BHE a vlastní sudetoněmecké aktivity. Jedná se tedy o analýzu politické participace vyhnanců, zejména pak sudetských Němců.

¹ Maier, J./ Tullio, G., *Die soziale und wirtschaftliche Eingliederung von Flüchtlingen und Heimatvertreibern in Bayern*. Iudicium, Mnichov 1996, str. 18.

Cílem mé práce je zodpovědět především otázky: Jakým způsobem se vyhnanci zapojili do politického života SRN? Jaké byly jejich vztahy s ostatními politickými stranami? A jaká byla hlavní prosazovaná politická témata v 50. a v 60. letech?

1.2. Terminologie

Na úvod považuji za nutné ujasnit některou používanou terminologii. V německé literatuře existuje mnoho pojmů např. „*Ausgewiesener*“, „*Heimatvertriebener*“, apod. Někteří autoři je používají jako synonyma, někteří se drží vymezení daného spolkovým zákonem o vyhnancích z května 1953. Abychom se vyhnuli případným nejasnostem, budu v práci užívat pojmu „vyhnanec“ dle § 1 zmiňovaného zákona, který tímto rozumí: „každého, kdo měl k 31. 12. 1937 jako německý občan bydliště v bývalých východních oblastech Říše, nebo k témuž datu žil jako příslušník německého etnika za hranicemi Něm. Říše, a kdo v této souvislosti toto bydliště ztratil v důsledku druhé světové války prostřednictvím vyhnání, vykázání nebo útěku.“²

1.3. Zhodnocení pramenů a literatury

Odborná literatura zabývající se vyhnaneckou problematikou v SRN je velice rozsáhlá. Soustřeďuje se především na proces integrace vyhnanců do německé společnosti, zejména na hospodářské, méně již na sociální aspekty začleňování. Co se týče politických aktivit vyhnanců, dominují texty pojednávající o krajanských spolcích a jejich struktuře.

Vyhnanecské integraci se pečlivě věnuje práce Marion Frantziach,³ jež nabízí interdisciplinární pohled na problém. Její text je koncipován jako analýza poválečné situace vyhnanců a procesu jejich začleňování a organizace, doplněná o stav současné diskuse na toto téma. Autorka navíc poskytuje kvalitní poznámkový aparát. Titulem zabývajícím se rovněž integrační tematikou vyhnanců je sborník *V rozdělené Evropě*, kde za pozornost stojí zejména příspěvek Thomase Grossera,⁴ který synteticky využívá jak statistik, tak výpovědí vyhnanců, a nabízí detailní popis integračních mechanismů. Publikace Yorka Winklera⁵ *Flüchtlingsorganisationen in Hessen* se v širším přehledu

² *Bundesvertriebenengesetz*. In: <http://bundesrecht.juris.de/bvfg>.

³ Frantziach, M., *Die Vertriebenen: Hemmnisse, Antriebskräfte und Wege ihrer Integration in der Bundesrepublik Deutschland*. Reimer, Berlin 1987.

⁴ Grosser, T., *Integrácia odsunutých*. In: Kováč, D., Křen, J., Lemberg, H. /eds./, *V rozdělené Evropě*. AEP, Bratislava 1998.

⁵ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54*. Historische Komm. für Nassau, Wiesbaden 1998.

nevěnuje jen Hesensku, ale nabízí kvalitní vhled do prvních všeobecných organizací vyhnanců.

Titulů věnujících se primárně vývoji politického a stranického systému SRN je nepřeborné množství. Hodnotnější informace o vyhnanecké straně BHE přináší pouze přehled Richarda Stösse,⁶ která se stručně věnuje historii strany a soustřeďuje se na její typologii a zařazení do stranického systému západního Německa. Z literatury přímo o BHE jsem vybrala knihu Franze Neumanna,⁷ jež se orientuje na historický vývoj strany a v rámci příloh poskytuje veškeré programy strany, volební plakáty a přepisy koaličních jednání. Ostatní tituly o BHE se obsáhlosti této publikace nevyrovnají. K celistvému pohledu na vyhnaneckou politizaci na spolkové úrovni přispěl i text Rainera Schulze,⁸ který detailně mapuje vývoj vztahu vyhnanců k CDU.

Českých titulů pojednávajících o sudetské otázce je mnoho. Studie Václava Kurala,⁹ zabývající se vznikem a vývojem organizací sudetoněmeckých vyhnanců ve Spolkové republice, nabízí dobrý základní přehled spolků a jejich aktivit. Václav Houžvička¹⁰ se naopak snaží zasadit celou problematiku do širšího rámce česko-německého diskursu, jeho text poskytuje víceméně komplexní pohled a je doplněn odkazy na nepřiliš známé regionální studie. Obě publikace Evy Hahnové¹¹ jsou jakousi výpovědí o vývoji a současném stavu sudetoněmecké otázky. Autorka se nevyhýbá interpretaci předkládaných faktů a poskytuje čtenáři řadu svých osobitých názorů. Práce Jaroslava Šebka¹² popisuje prostředí meziválečného katolicismu sudetských Němců, vznik politické reprezentace a jako takový poskytuje přehledné informace o meziválečném Československu a aktivitách německých stran.

K detailnějšímu zkoumání konkrétních organizací jsem musela využít německých textů. V případě Ackermann-Gemeinde výborně poslouží práce Rainera Bendela,¹³ jež mapuje dějiny této obce v rámci problematiky integrace a zejména vyhnaneckého katolicismu.

⁶ Stöss, R., *Parteien-Handbuch: die Parteien der Bundesrepublik Deutschland 1945 – 1980*. Westd. Verl., Opladen 1986.

⁷ Neumann, F., *Der Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten 1950- 1960*. Hain, Meisenheim am Glan 1968.

⁸ Schulze, R., *Zwischen Heimat und Zuhause: deutsche Flüchtlinge und Vertreibene in Westdeutschland 1945-2000*. Secolo, Osnabrück 2001.

⁹ Kural, V., *Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945-1989*. in: Kural, V. /ed./, *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha 1996, str. 23-53.

¹⁰ Houžvička, V., *Návraty sudetské otázky*. Karolinum, Praha 2005.

¹¹ Hahnová, E. /Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Votobia, Praha 2002.

Hahnová, E., *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. Albis International, Ústí n/Labem 1999.

¹² Šebek, J., *Mezi křížem a národem*. CSDK, Praha 2006.

¹³ Bendel, R., *Aufbruch aus dem Glauben? Kirche und Gesellschaft Ostmittel- und Südosteuropas*

Studie Georga Herda¹⁴ obsáhle představuje Sudetoněmecké krajanské sdružení v jeho vývoji, ovšem některé kapitoly věnované analýze skutků tohoto sdružení působí jako zaujaté. Textem, jenž téma práce uzavírá, je kniha Manfreda Kittela,¹⁵ která popisuje ústup vyhnanecké problematiky jako tématu z německé společenské diskuse. Jistě velmi přínosným zdrojem by byla disertace Erika Frazena, spolupracovníka mnichovského Collegia Carolina, která ovšem na své vydání ještě čeká.¹⁶

Z primárních zdrojů šly využít výborně stránky německého ministerstva spravedlnosti,¹⁷ kde je možné dohledat úplná znění publikovaných zákonů. Jako pramen lze rovněž využít soubor dokumentů k sudetské otázce od Fritze P. Habela,¹⁸ nebo publikace Ackermann-Gemeinde,¹⁹ jež slouží podobně a obsahuje znění základních dokumentů sdružení.

K tématu se v neposlední řadě vztahují i diplomové práce Zuzany Krahulcové²⁰ a Markéty Reneové,²¹ obhájené na katedře Německých a rakouských studií IMS, které mi poskytly mnohé impulsy nejen na poli vhodné literatury. Ostatní tituly ze seznamu literatury byly použity spíše pro doplnění tématu. Většina z nich se věnuje konkrétním problémům, a tak posloužily pro zpřesnění jednotlivých kapitol.

zwischen den Weltkriegen (1918 - 1939). Böhlau, Köln 2003.

¹⁴ Herde, G. /Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*. Pahl-Rugenstein, Köln 1987.

¹⁵ Kittel, M., *Vertreibung der Vertriebenen*. Oldenbourg, München 2007.

¹⁶ Plánováno vydat v nakladatelství Oldenbourg jako publikaci Collegia Carolina.

¹⁷ <http://bundesrecht.juris.de/>.

¹⁸ Habel, F.P., *Dokumente zur Sudetenfrage*. Langen Müller, München 2003.

¹⁹ Ackermann-Gemeinde, *Cesta a cíl*. AG, Mnichov 2004.

²⁰ Krahulcová, Z., *Integrace a působení vyhnanců v hesenské politice v 50. letech*. IMS FSV UK, Praha 2007, vedoucí práce J. Pešek, str. 82.

²¹ Reneová, M., *Ackermann-Gemeinde a její vztah k ČS*. IMS FSV UK, Praha 2005, vedoucí práce M. Kunštát, str. 109.

2. Poválečná situace

Jedním z důsledků druhé světové války byl přesun německého obyvatelstva z východních oblastí bývalé Říše a z jiných středoevropských států do poraženého Německa. Na Postupimské konferenci v létě 1945 se vlády SSSR, USA a Velké Británie rozhodly, že je nutné provést toto vysídlení z Polska, Československa a Maďarska. V otázce odsunu spojenci zdůraznili, že musí proběhnout „spořádaným a humánním způsobem.“

Statistiky hovoří o 12, 5 milionech vyhnaných osob na území 4 okupačních zón v Německu.²² K tomu se zde v téže době pohybuje asi 10 milionů lidí, kteří uprchli nebo byli evakuováni před nálety a toho času stále žili v provizoriu. Celkově vzato se tak z vystěhovalecké oblasti, již německé území dříve představovalo, stala pod vlivem válečných okolností cílová imigrační destinace.

Z Československa byly odsunuty na základě tzv. Benešových dekretů zhruba 3 miliony sudetských Němců.²³ Nejvíce jich přijali v západních zónách v Bavorsku, Hesensku a Bádensko-Württembersku. Specifikum Sudetoněmců jako vyhnanecké skupiny vychází z geografické soustředěnosti, neboť zůstali v podstatě za hranicemi, v Bavorsku, v blízkosti domova – pohybovali se tak již v poměrně známém prostředí. Na rozdíl od vyhnanců ze Slezska, východního Pomoří a východního Pruska přicházeli z ne-německého území. Jsou tak vnímáni jako „cizí“ vyhnanci a tento fakt ovlivňuje i jejich poněkud odlišnou integraci do života v SRN a podporuje vytváření paralelních sudetoněmeckých struktur.²⁴

2.1. Proces integrace vyhnanců

Na pozadí současných diskusí o problémech integrace přistěhovalců si lze představit, před jakými problémy stála německá společnost po druhé světové válce. Prvotní začlenění do nově vznikajícího řádu nebylo pro vyhnance jednoduché. Nejenže samotná otázka existence společnosti byla těsně po válce problematická. Rozrušené tradiční struktury, postupující denacifikační procesy a jen pomalé obnovování komunální politiky nedávaly odpověď na otázku, kam vyhnance integrovat.

²² Bade, K. J., *Evropa v pohybu*. NLN, Praha 2004, str. 277.

²³ Zde zaokrouhluji údaje V. Kurala z r. 2002. Podle jeho propočtů opustilo československé území v letech 1943-47v důsledku migrace celkem 2 916 000 osob. In: Kural, V., *Češi, Němci a mnichovská křížovka*. Karolinum, Praha 2002, str. 181.

²⁴ Hahnová, *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*, str. 98.

První sčítání lidu z října 1945 registrovalo ve všech 4 okupačních zónách 9 milionů vyhnanců, z toho 6 milionů v západních zónách, kde navíc vzrostla hustota obyvatelstva ze 160 osob/km² na 200 osob/km².²⁵ Nebylo jasné, co si s nimi počít. Jak všechny nasytit, šatit, ubytovat nebo jim sehnat práci. Nepanovalo žádné nadšení či zvláštní solidarita s vyhnanými, kteří tak byli přijati v podstatě na rozkaz spojenců. Většina nedisponovala dostatečnými finančními prostředky a téměř okamžitě se stala nemajetnou třídou nápadnou jazykem, vzhledem či svými zvyky. Před západními spojenci stálo rozhodnutí, co s nimi provést a jak je postupně začleňovat. Navíc francouzská strana se distancovala od vyhnanecké otázky a s odvoláním se na svou neúčast na Postupimské konferenci odmítla přijímat uprchlíky do vlastní zóny. Tíha strategického řešení problému tak zůstala na Britech a Američanech. V americké zóně došlo již na konci roku 1945 ke konstituování zemského zřízení. Ve všech 3 zemích této zóny se již v listopadu téhož roku vytvořily speciální orgány uprchlické správy.²⁶ Bylo tak možno postarat se o palčivý problém rychleji a účinněji. V britské zóně byly země obnoveny v r. 1946, ale okupační správa si vyhradila řešení vyhnanecké krize pro sebe. Tímto se plánovaný proces integrace poněkud zpomalil, ale zemským vládám se nakonec podařilo zřídit zemské uprchlické správy a navázat kontakty s americkými protějšky.

Rozdělení do jednotlivých zón neproběhlo podle promyšlených principů, protože nebyly předem známy ekonomické údaje o přijímajících oblastech. Zbývala pouze možnost konat podle aktuální hustoty obyvatelstva. Proto zůstaly nevyužité industriální oblasti Porúří či Severního Porýní na úkor přeplněných agrárních zemí Dolního Saska, Šlesvicko-Holštýnska, Bavorska a Meklenbursko-Pomořanska.²⁷ Odpovědnost byla spojenci delegována na úroveň okresů, které se samostatně musely o příchozí postarat. Hlavní břemeno integrace vyhnanců tedy nesly venkovské oblasti. Zatímco do měst bylo umístěno 9,4 % uprchlíků, na venkov skoro 24 %.²⁸ Přitom toto rozhodnutí se dnes jeví jako zásadně chybné, protože primární sektor není „nafukovací“ a rozhodně nenabízí možnost rychlého začlenění do svých tradičně orientovaných struktur.

²⁵ Bade, K. J., *Evropa v pohybu*, str. 277.

²⁶ *Eingliederung der Vertriebenen, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigten in der Bundesrepublik Deutschland*. Der Bundesministerium des Inneren, Bonn 1982, str. 25.

²⁷ Konkrétní čísla napoví: Šlesvicko-Holštýnsko 856 943 lidí, Hamburk 115 981, Brémy 48 183, Dolní Sasko 1 851 472, Severní Porýní-Vestfálsko 1 331 959, Hesensko 720 583, Porýní-Falc 152 267, Bádensko-Würtembersko 861 526, Bavorsko 1 937 297. in: Moulis, M., *Přesuny obyvatelstva 1938-48*, str. 103. In: Kural, V. /ed./, *Studie o sudetoněmecké otázce*, str. 93-104.

²⁸ Grosser, T., *Integrácia odsunutých*, str. 30.

Odmítavý postoj domácích obyvatel se projevil i v hanlivých výrociích na adresu vyhnanců, byli označováni za „mor venkova“ či „mandelinky z východu“.

Nespokojenost domácích pramenila ze strachu z rostoucí konkurence na nezaměstnaností trpícím venkově. Celé dvě třetiny z 2 milionů vyhnanců v Bavorsku skončily ve vesnicích s méně než 4 000 obyvateli.²⁹ Struktura venkovské společnosti byla vždy tradiční, uzavřená a semknutá, proto se neslo přijímání „nových spoluobčanů“ ve velice rezervovaném duchu. Naopak integrace ve městech probíhala rychleji. Anonymní městské prostředí, jakýsi tavící kotel, umožňovalo vyhnancům snazší splnutí s novou domovinou.

Důležitým faktorem ve spojenecké politice vůči vyhnancům byla otázka organizovanosti této skupiny. Snaha o politické zastoupení se spojencům jevila jako možné ohrožení integračních snah, protože inklinovala spíše k vyčleňování vyhnanců z formujících se demokratických struktur. Z obavy před možnou radikalizací vyhnanců se spojenci uchýlili k zákazu jakýchkoliv sdružovacích aktivit, který vešel v platnost již roku 1946. Od léta 1945 začaly jednotlivé okupační správy postupně povolovat zakládání demokratických stran. Zpočátku byla pouze v jejich rámci novým občanům umožněna jistá participace na občanském a politickém životě.

2.2. Integrační opatření SRN

Když roku 1949 vznikla Spolková republika Německo, změnilo se mnohé i v přístupu k vyhnancům. Otázka jejich integrace přešla na bedra Němců, tedy těch, kteří s nimi měli nadále ve společnosti žít. Se založením vlastního státu byly okupační úřady pro uprchlíky nahrazeny státními orgány pro přesídlování a užší spolupráci zemí. Tímto bylo podpořeno přirozené přerozdělování či sekundární migrace z vlastní iniciativy. V letech 1949-60 změnil v průměru každý vyhnanec místo svého pobytu alespoň jednou.³⁰ Venkov, kde bylo málo práce i bytů, se hromadně opouštěl a nastoupilo lavinové obsazování měst. Nejnižší nezaměstnanost panovala v industriálních oblastech, kde měli vyhnanci dokonce vyšší zaměstnaneckou kvótu než domácí.³¹

Základní dilema nové německé vlády ovšem spočívalo v komplexním přístupu – zda mají být vyhnanci podporováni, aby se vyrovnali domácím, nebo má stačit jejich formální rovnoprávnost, aby naopak domácí nezáviděli. Nakonec zvítězila druhá

²⁹ Grosser, T., *Integrácia odsunutých*, str. 30.

³⁰ Bade, K. J., *Evropa v pohybu*, str. 276.

³¹ Grosser, T., *Integrácia odsunutých*, str. 31.

varianta s tím, že se vyhnancům ulehčí průnik do ekonomické sféry života a zintenzívní se snaha odbourat některé překážky na jejich integrační cestě.

Přes jistý odpor domácího obyvatelstva se podařilo vládě prosadit svobodu živností na podporu zakládání nových podniků.³² Řemeslná zkušenost a možnost uplatnění se v oboru velmi přispěly k rychlejšímu začlenění v rámci zaměstnaneckého trhu. Příchozí projevíli značný modernizační potenciál, protože měli nejen chuť začít doslova od píky, ale bylo to pro ně také nevyhnutelnou nutností. Vyhnanecký přínos k hospodářskému zázraku SRN bývá někdy opomíjen. Zejména celá populace řemeslníků ze Slezska a Sudet se plně etablovala na pracovním trhu. Za podpory státu se zakládala nová průmyslová sídliště a města, která často nesla jména bývalých domovských měst. Bez integrace vyhnanců, kteří představovali neuvěřitelný pracovní potenciál, by se hospodářská obnova zničeného státu nedařila s takovou rychlostí.

Zájem SRN na řešení vyhnanecké otázky se projevil i v oblasti zákonodárství. Vláda si byla vědoma potenciální ekonomické síly příchozích, a proto byla v zájmu efektivní integrace i pomoc této skupině. V letech 1949-69 fungující Ministerstvo pro vyhnance, uprchlíky a válkou poškozené iniciovalo množství zákonodárných opatření na podporu této znevýhodněné skupiny.

K prvním krokům, které přispěly ke stabilizaci situace, patřila měnová reforma z června 1948. Snaha o stabilitu měny, návrat k tržnímu hospodářství a konkurenceschopnosti však měla na vyhnance poměrně tvrdý dopad. Tito lidé museli opustit své movité majetky a vydali se na cestu do nové vlasti s veškerými možnými úsporami, které měly sloužit k opravení domu či otevření vlastní dílny. Znehodnocení peněz je uvrhlo do ještě větší bídy, než v jaké již byli.³³ Vyhnanci tak pro nový stát představovali určitou sociální hrozbu, neboť nezaměstnanost, která se po měnové reformě prudce zvedla (z 3,2% z 30. června 1948 na 20,3% k 31. prosinci 1949)³⁴ se týkala zejména zemí s vysokým počtem vyhnanců.

Jako další pokus bonnské vlády řešit složitou situaci vyhnanců se prosadil Zákon o okamžité pomoci (*Soforthilfsgesetz - SHG*) ze srpna 1949. Jednalo se o rozdělení částky 10 miliard marek na podporu domácnosti, vzdělání, důchodů pro staré a práce neschopné vyhnance. Tento akt sice snížil zoufalou bídu některých příchozích, ale z komplexního pohledu se jednorázovou platbou nic nevyřešilo.

³² Grosser, T., *Integrácia odsunutých*, str. 34.

³³ Frantzioch, M., *Die Vertriebenen ...*, str. 199.

³⁴ Glaessner, G.-J., *Politik in Deutschland*. VS Verlag, Wiesbaden 2006, str. 92.

Současně se však tímto nastartovala nová fáze vyhnanecké politiky.³⁵ Již nešlo o financování základních potřeb pro přežití – ubytování etc. – ale o promyšlenou podporu integrace. Pro ty, co doufali ve vyrovnání majetku mezi movitými a poškozenými, znamenal SHG zklamání, neboť v tomto případě nešlo o odškodnění. Vzápětí následoval Zákon o podpoře začleňování vyhnanců do zemědělství, který podporoval usazování zemědělců na základě pronájmu či vlastnictví a usiloval o efektivnější zaměstnaneckou integraci vyhnanců zejména v agrárních oblastech.³⁶

Komplexnějším a dlouho očekávaným řešením vyhnaneckých problémů se stal v květnu 1952 publikovaný Zákon o vyrovnání zátěže (*Lastenausgleichsgesetz - LAG*), jehož cílem bylo „nahradit škody utrpěné za druhé světové války skrze válečnou akci, kvůli pozdnímu návratu ze zajateckých táborů či ztráty způsobené odsunem, útekem z NDR nebo měnovou reformou z roku 1948“.³⁷ Jde tedy o odškodnění skupin lidí, především vyhnanců ale i domácích, kteří v důsledku války ztratili majetek. Finanční prostředky měly být získány speciální daní. Ti, kteří vlastnili nějaký majetek k 21. červnu 1948 (1. den měnové reformy), museli zaplatit v časovém horizontu 30 let 50% tohoto majetku. Celkově se tak získalo do speciálního fondu 100 miliard marek, které byly následně použity pro integraci a podporu uprchlíků – pro vybudování nové nezávislé existence, založení domácnosti či jako půjčka. Peníze vyplácel fond oddělený od státního rozpočtu, na nějž dohlíželo postupně ministerstvo financí, ministerstvo pro vyhnance, uprchlíky a válkou poškozené a od roku 1969 ministerstvo vnitra. Efektivita tohoto způsobu, se plně projevila v 60. letech, kdy se hovoří o úspěšném začlenění vyhnanců do německé společnosti alespoň po ekonomické stránce.³⁸

Celý soubor zákonů korunoval od května 1953 platný Zákon o vyhnancích³⁹ (*Bundesvertriebenengesetz*), který určoval statut vyhnanců a pravidla pro sociální, místní a pracovní integraci. Rovněž stanovil zrovnoprávnění vyhnanců v oblasti sociálního pojištění. Je zajímavé, že pod pojmem vyhanec se nerozumí pouze osoba samotná, ale též její rodinní příslušníci a dokonce i manželé potomků takovéto rodiny. Funguje tak mezigenerační přenášení možných majetkových nároků.⁴⁰ Tímto aktem se uzákonilo postavení vyhnanců v právním státě. Na závěr podtrhněme, že toto zákonodárství nepřispělo jen k lepší integraci, ale odlehčilo doposud zodpovědným

³⁵ Lemberg, E., *Die Vertriebenen in Westdeutschland*. Band II, Kiel, str. 64.

³⁶ Frantziöch, M., *Die Vertriebenen ...*, str. 200.

³⁷ Úplné znění zákona in: <http://bundesrecht.juris.de/lag/> (staženo 20. 3. 2008).

³⁸ Bade, K. J., *Ausländer, Aussiedler, Asyl in der BRD*. BfjB, Bonn 1992, str. 52.

³⁹ Podrobněji jsme zmínili v úvodu.

obcím, které tímto byly zbaveny nákladů na podporu vyhnanců. Prokázala se včasná reakce a vnímavost vlády, jež přispěla k určitému sociálnímu smíru.⁴¹

Integrační problematika vyhnanců se musela vyrovnat s několika klíčovými úkoly. Zajistit materiální existenci, již bylo třeba řešit okamžitě a co nejefektivněji vzhledem k budoucnosti, se povedlo přijetím opatření formou finanční pomoci a zákona o vyrovnání zátěže. Druhou výzvu představovalo vysvětlení vyhnání a způsob zacházení s vyhnaneckými nároky vůči zemím původu. Obojímu se dostalo pozornosti roku 1950, kdy Spolkový sněm vyhlásil nad vyhnanci záštitu. Dále postupným akcentováním tohoto problému jako „záležitosti celého německého národa“.⁴² S tím souvisí i zapojení vyhnaneckých aktivit do politického života.

Podle soudu většiny expertů zabývajících se migračními problémy můžeme považovat integraci vyhnanců do struktur SRN za úspěšnou.⁴³ Příchozí si vybudovali existenční zázemí a návrat do svých dávných domovů většinu už neoslovoval.⁴⁴ Jejich příchod neznamenal pro domácí obyvatelstvo žádné potěšení ani výbuch solidarity, ale stal se určitým hnacím motorem. Vyhnanci zafungovali jako modernizační prvek, protože začínali od nuly a nebránili se novým poznatkům, experimentům ani risku. Hospodářský zázrak západního Německa stál mimo jiné na chuti a odhodlanosti obyvatelstva vybudovat „nové Německo“. Motivace vyhnanců byla o to větší, že chtěli dosáhnout důstojné existence v novém státě. Již v 50. letech bylo ekonomicko-sociální integrace dosaženo, neboť i nezaměstnanost se všeobecně ustálila na 5%, a to v případě jak domácího obyvatelstva, tak vyhnanců.⁴⁵

Pozvolný průběh integrace vyhnanců nesl své ovoce. V 60. letech politická angažovanost krajanských spolků odkazuje na rostoucí sebevědomí vyhnanců, kteří již dosáhli existenční jistoty a postavení ve společnosti. Zbýval jim proto čas věnovat se otázkám politiky, protože humanitární a rozvojový charakter jejich spolků dále nebyl zapotřebí.

⁴⁰ Na stejném principu funguje i uplatňování nároků ze strany Sudetoněmeckého krajanského sdružení.

⁴¹ Frantziach, M., *Die Vertriebenen ...*, str. 201.

⁴² Houžvička, V., *Návraty sudetské otázky*, str. 344.

⁴³ Viz kapitoly o poválečné migraci in: Bade, K. J., *Ausländer, Aussiedler, Asyl in der BRD*.

⁴⁴ Houžvička, V., *Návraty sudetské otázky*, str. 341.

⁴⁵ Glaessner, G.-J., *Politik in Deutschland*, str. 92.

2.3. Sdružování a politizace vyhnanců

S nabývajícím postavením a sebevědomím se prosazovala i potřeba mít zastoupení vlastních zájmů na politickém poli. Spojenci r. 1946 svorně zakázali formování autonomních vyhnaneckých organizací – obávali se revanšistických projevů – ale určité sebe-organizaci vyhnanců se zabránit nepodařilo. Zejména církevní a sociální svépomocná zařízení se stala místem konsolidace budoucích politických sil.

Počáteční nezájem vyhnanců o politické dění považuje M. Frantziach⁴⁶ za přechodný jev. Prvotní starosti o zabydlení se v nové zemi upozadily potřebu „identifikovat se“ s nějakou skupinou i politicky. Proto se až po několika letech objevuje pozitivní vnímání politiky i ze strany vyhnanců a prosazuje se chuť na ní participovat. Naopak dochází k tomu, že politická aktivita vyhnanců je nápadně vyšší než u domácích.⁴⁷

Základním potřebám – postarat se o sebe a najít rodinné příslušníky – napomáhaly charitativní organizace. Prvním vyhnaneckým uskupením bylo roku 1945 v Hamburku založené Nouzové společenství východních Němců (*Notgemeinschaft der Ostdeutschen*) v čele s L. Katherem. Všechny tyto počínající snahy v zápětí zastavilo vydání sdružovacího zákazu pro vyhnance ze strany západních spojenců v roce 1946. Politolog R. Stöss hovoří o nebezpečí pravicového extremismu a potenciálu destabilizovat klidně se konstituující demokratický systém SRN.⁴⁸ Přestože se spojenci již v Postupimi shodli na obnovení Německa na demokratickém základě a západní spojenci toto usnesení v rozmezí od srpna do listopadu 1945 dodrželi, musely všechny vznikající strany žádat o povolení. Ustanovení o „politické licenci“ bylo platné až do r. 1950. Zákaz sdružování a licenční povinnost pro politické strany vedly k pozastavení činnosti výrazných vyhnaneckých spolků a jejich rozpadu na mnohé části, z nichž se později jen obtížně mohla budovat jedna centrální organizace. Další vývoj sdružování se tedy zastavil a vyhnanecké spolky fungovaly na zčásti legální, z části i nelegální bázi, kdy je většinou kryla nějaká povolená organizace jako Červený kříž či některá z církví. Zákaz sdružování vyhnanců byl uvolněn v lednu 1947 a prostor pro další vývoj získali vyhnanci jeho úplným zrušením v roce 1948.

Roztříštěné částičky vyhnaneckého hnutí se jen pomalu a komplikovaně dávaly dohromady. Teprve v dubnu 1949 dosáhla jednání o spojení jednotlivých zemských spolků konsensu a byl založen Centrální spolek vyhnanců Němců (*Zentralverband*

⁴⁶ Frantziach, M., *Die Vertriebenen ...*, str. 132.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Stöss, R., *Parteien-Handbuch*, str. 278.

vertriebener Deutschen – ZvD). Prvním prezidentem se stal pozdější ministr vyhnanců H. Lukaschek. ZvD se snažil o zastupování hospodářských a sociálně-politických zájmů vyhnanců, zejména pak při projednávání vyhnaneckého zákonodárství.⁴⁹ Právě uzavření tohoto procesu zákonným zakotvením vyhnanců v právním řádu SRN do r. 1955 znamenalo pro ZvD politický vrchol, z něhož byl posléze sesazen vlastní politickou stranou.

Problematická se ukázala dvojitá struktura vyhnanecké organizovanosti. Oproti výše jmenovanému zájmovému zastoupení stály organizace na základě místa původu – po zrušení zákazu sdružování rozvíjející se krajanská sdružení.⁵⁰

Nutnost sladit rozdílné názory jednotlivých spolků vyústil v srpnu 1950 v sepsání Charty vyhnanců. Jednalo se o dokument, v němž se vyhnanci přihlásili k zodpovědnosti před Bohem, křesťanské západní kultuře a zřekli se pomsty a odplaty. Nadále se hodlali podílet na obnově Německa a Evropy a jednoznačně v něm apelovali na zapojení se do německého života. Tento veskrze pozitivní text se stal vedle mnohých, podstatně radikálněji formulovaných požadavků, jedním ze základních textů, dodnes používaným i Svazem vyhnanců.

Tyto skupiny měly mít ventilační funkci a zmírňovat utrpení díky nabízené pospolitosti lidí ze stejné oblasti a s totožným osudem. V r. 1954 se ZvD přejmenovává na Svaz vyhnaných Němců (*Bund der vertriebenen Deutschen - BvD*) a očekává přistoupení krajanských sdružení za účelem vybudování jednotné organizace. Neúspěšně, neboť zástupci obou stran se nedokázali dohodnout, a paralelní struktura tak zůstala zachována.

Ovšem integrační snahy se nevyhnuly ani táboru krajanských sdružení, který se v srpnu 1949 sjednocuje do Spolku východoněmeckých krajanských sdružení (*Vereinigte Ostdeutsche Landsmannschaft - VOL*), o tři roky později pak do Spolku krajanských sdružení (*Verband der Landsmannschaften – VdL*). Vzniká organizace obsahující 20 skupin a až jeden milion členů.⁵¹ Na jednáních v Göttingenu na podzim 1949 dochází k rozdělení úkolů obou svazů. Zatímco VdL má na starosti kulturní oblast, ZvD si pod svá křídla vzal zastupování hospodářských a sociálních zájmů. Ke konečnému splynutí obou struktur došlo přes mnohé komplikace osobního

⁴⁹ Frantzioch, M., *Die Vertriebenen ...*, 145.

⁵⁰ V německém originále „Landsmannschaft.“ Nepoužíváme zde českého přepisu „landsmanšaft“ kvůli jeho přílišnému emocionálnímu zabarvení na poli česko-německého dialogu.

⁵¹ Frantzioch, M., *Die Vertriebenen ...*, str. 147.

i organizačního charakteru v říjnu 1957, kdy vzniká dodnes aktivní Svaz vyhnanců (*Bund der Vertriebenen – BdV*).

3. Politická aktivita vyhnanců na spolkové úrovni

3.1. Vznik „strany vyhnanců“

Se zrušením sdružovacího zákazu se vyhnanci mohli začít organizovat nepoliticky. Teprve po odstranění nutných „licencí“ se německá politická scéna postavila skutečně na vlastní nohy a vystoupila z ochranných opatření spojenců. Vyhnanecké hnutí vytušilo svou šanci a 5 let po válce došlo k založení jejich vlastní strany takřka ve všech spolkových zemích a posléze splynutí těchto zemských center v jednu stranu na spolkové úrovni – v Blok vyhnanců a zbavených práv (*Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten – BHE*).

Politické straně vyhnanců šlo primárně o ekonomické a sociální otázky spojené s integrací. Současně však začali usilovat o zahraničněpolitické cíle ve směru svých bývalých domovů. Jakousi shrnující charakteristikou, jež by slučovala oba směry, může být požadavek žít na Západě (*Lebensrecht im Westen*) a přitom mít právo domova na Východě (*Heimatrecht im Osten*).⁵² Díky těmto dvěma aspektům lze BHE typově zařadit pod pojem ekonomicko-sociální zájmová strana⁵³, kdy přímo reprezentuje konkrétní část obyvatelstva a jejich zejména sociální požadavky. Kvůli svému druhému směřování by se pak zařadila mezi částečně opoziční strany.

Mezi 2 nejdůležitější faktory podporující vznik samostatné strany patřilo jen pomalé řešení ekonomických a sociálních problémů vyhnanců a na druhé straně vznik stabilizované a organizované společnosti, která přirozeně potřebuje politickou reprezentaci.⁵⁴ Pro uskutečňování politických cílů představovala vlastní strana jedinou možnost. Ovšem problematiku stránku vývoje BHE tvořila personální část. S výjimkou sudetských Němců neměly skupiny vyhnanců dostatečnou politickou zkušenost ani početné elity. Ačkoliv se někteří vyhnanci dostali v rámci kandidátek jiných stran či jako nezávislí kandidáti do prvního Spolkového sněmu, prosazovat komplexní sociální program z této pozice nebylo příliš efektivní.

Jediné fungující vyhnanecké struktury byly krajanské spolky. Na první pohled se může zdát, že tato již plně etablovaná společenství mohou při vzniku politické strany působit pozitivně. Výsledek však byl přesně opačný, neboť spolky začaly fungovat spíše jako

⁵² Stöss, R., *Der Gesamtdeutsche Block/BHE*. In: Parteien-Handbuch, Opladen 1986, Bd. 3, str. 1424.

⁵³ V orig. „Interessenpartei.“ Tamtéž.

⁵⁴ Neumann, F., *Der Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten 1950- 1960*, str. 27.

konkurence. Mezi BHE a krajanskými spolky na stejné sociální bázi vznikaly styčná místa i třecí plochy. Blok se při vzniku musel smířit se skutečností, že spolky vyhnanců již udržují kontakty se zavedenými politickými stranami a ty je nepřímo zastupují v parlamentu. Krajanské spolky navíc usilovaly o nadstranickost, aby mohly nadále působit jako nátlaková skupina na všechny okolní subjekty. Nastal problém, jak rozdělit úkoly a jak se proti druhému vymezit, což se víceméně povedlo díky personálnímu prostoupení obou struktur.

Strana znevýhodněná zákazem do r. 1950 se na politickém trhu uplatnila pozdě a v tisku se zpočátku neobjevovala v pozitivním světle.⁵⁵ Díky probíhajícím vládním opatřením na podporu vyhnanců nebylo veřejností vnímáno založení strany jako nutné. Navíc panovalo přesvědčení, že takováto strana povede spíš k izolaci vyhnanců, neboť nikdy nebude schopna získat dostatek hlasů a regulérně se podílet na vládě.

3.2. Konsolidace BHE

Není náhodou, že strana vyhnanců vznikla v hospodářsky nejpostiženější oblasti – Šlesvicko-Holštýnsku. V polovině roku 1949 zde žilo 888 000 vyhnanců⁵⁶ a sužovala ji extrémně vysoká nezaměstnanost. Na rozdíl od jižních spolkových zemí zde nebylo vyhnanecké zastoupení tak silné, dokonce se žádná organizace neprosadila do parlamentu před rokem 1950. Na setkání v Rendsburku se všichni vyhnanci ze Šlesvicko-Holštýnska, politicky aktivní či zainteresovaní, shodli na založení vlastní strany, jež vznikla v lednu 1950 v Kielu.⁵⁷ I přes následné zamítnutí licence, v jehož důsledku se mohli organizovat pouze na krajské úrovni, přinesly volby v červenci 1950 fenomenální úspěch – 306 660 hlasů (23, 4%).⁵⁸ Výsledek přilákal pozornost společnosti, a zatímco pro samotné území Šlesvicko-Holštýnska znamenal prohloubení propasti mezi domácími a „novými občany“, pro ostatní spolkové země a jejich vyhnance byl vzorem vlastní aktivitě.

Z BHE se nyní stal důležitý prvek německé politické scény – po volbách ve Šlesvicko-Holštýnsku onen „jazýček na vahách“. Zapojení se do vlády po boku CDU a FDP, kde Blok získal 2 ministry – W. Kraft se stal ministrem financí, H. A. Asbach ministrem

⁵⁵ Neumann, G., *Die Medien und die Flüchtlingsfrage in Bayern von 1945 bis 1953*. Iudicium, München 1994, str. 132.

⁵⁶ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 28.

⁵⁷ Tamtéž, str. 29.

⁵⁸ Tamtéž, str. 32.

práce, sociálních věcí a vyhnanců,⁵⁹ byl vstupenkou do německé politiky (současně se BHE nadále mohl podílet i na spolkové politice skrze Spolkovou radu). Určující osobností při výstavbě a formování strany se stal Waldemar Kraft,⁶⁰ jehož prioritou byla konservativní integrace.

Impuls poskytnutý ostatním spolkovým zemím zakrátko nesl své ovoce. V Dolním Sasku, zemi s velkým počtem vyhnanců, vznikla zemská organizace BHE v dubnu 1950 na shromáždění v Goslaru.⁶¹ V Bavorsku, třetí zemi s nejvíce vyhnanci, kteří zde navíc tvořili nadprůměrný podíl na celkovém obyvatelstvu, se objevil v zápětí. V Hesensku stávající vyhnanecké organizace šlesvicko-holštýnský úspěch povzbudil a v srpnu 1950 byl formálně založen nepříliš silný BHE.⁶² Naopak Bádensko-Württembersko⁶³ zaznamenalo vyhnanecké úspěchy i bez politické strany, např. sudetský katolický farář Dr. F. Ott se dostal přímou volbou do Spolkového sněmu. Vznik BHE se zde datuje v lednu 1950. I přes malé zastoupení a nevýznamnou podporu vzniká Blok i v Hamburku a Severním Porýní-Vestfálsku.

Na konci r. 1950 se stal BHE nepřehlédnutelnou složkou politického spektra SRN, především vzhledem k dalším volbám. Reprezentovali ho 2 ministři, 2 státní sekretáři, 4 poslanci Spolkového sněmu a 46 členů zemských sněmů.⁶⁴ Zejména ve všech 3 zemích s nejvyšším počtem vyhnanců hrál podstatnou roli. Nevyhraněné postavení mezi levicí a pravicí jednoznačně vyvolávalo dojem ryze vyhnaneckého uskupení. Toto vymezení mařilo snahy o rozšíření základny Bloku v dalších letech. Dle Kraftovy koncepce měl ve středu zájmu strany stát vyhnanecký problém, ale předseda sám stále zdůrazňoval nutnost chápat vyhnance jako jedny z masy lidí zbavených práv, válkou poškozených.

První konference se uskutečnily v duchu řešení problémů integrace, sanování sociální situace, nutnosti naléhavého zmírnění bída vyhnanců. Tato témata, ač jistě palčivě aktuální, odváděla Blok od velké politiky. BHE nebyl schopen pojmout politiku

⁵⁹ Neumann, F., *Der Block...*, str. 36.

⁶⁰ W. Kraft (1898-1977), narozen Brustow, poznaňská provincie. Od r. 1943 členem NSDAP. Po válce do roku 1950 nezaměstnaný, funkcionářem krajských spolků. V r. 1950 založil a předsedal BHE, zvolen do šlesvicko-holštýnského zemského sněmu. Dále v této spolkové zemi ministrem financí a zástupce ministerského předsedy v letech 1950-54. Během r. 1954 vystupuje z BHE a o 2 roky později se stává členem CDU. (Neumann, str. 429).

⁶¹ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 46.

⁶² Později vstoupil do koaliční vlády s SPD a odklonil se tak od kursu strany na spolkové úrovni. Specifikem hesenské větve BHE se podrobněji zabývá Z. Krahulcová ve své magisterské práci: *Integrace a působení vyhnanců v hesenské politice v 50. letech*. Vedoucí práce J. Pešek, IMS FSV UK, Praha 2007.

⁶³ Tento název lze formálně použít až po sjednocení r. 1952, zde myšleno „území budoucího B. -W.“

⁶⁴ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 62.

širokospektrálně, což opět odkazuje k typovému zařazení mezi zájmové strany. Blok se nadále přirozeně řídil přáním svých potenciálních voličů-vyhnanců a zastával pragmatickou zájmovou politiku.⁶⁵

Jednání delegátů zemských seskupení Bloku se v Bonnu r. 1951 shodlo na založení spolkové organizace BHE. Část ideologie byla nesporná a vévodil jí antikomunismus, protože komunistické strany mohly v očích vyhnanců za odsun východních a sudetských Němců. Blok se tak profiloval jako antimarxistická sociální strana.⁶⁶ V první polovině 50. let se nebudovala žádná koncepce znovusjednocení a východní politiky, rytmus a politická témata určoval zakladatel prvního Bloku a předseda strany Kraft.

Rok 1951 přinesl úspěchy v zemských volbách v Dolním Sasku a Šlesvicko-Holštýnsku. Koaliční vlády s CDU a SPD představily německé politické scéně BHE jako zajímavého koaličního partnera.⁶⁷ V komunálních volbách získal Blok hlasy voličů na úkor pravicových stran, ale také SPD a CDU/CSU. Problémy s financováním se vyřešily zejména díky nadšení a pracovnímu zapálení členstva a strana se úspěšně konsolidovala. První spolkový stranický sjezd proběhl v září 1952 v Goslaru. Po 3 letech budování Bloku se nabízela poměrně příznivá bilance: organizace ve všech 10 zemích, v 5 zemských sněmech zastupovalo 68 poslanců a ve 4 zemských vládách Blok figuroval jako koaliční partner, současně měl 8 ministrů a státních sekretářů.⁶⁸ Těžiště strany stále spočívalo v sociální politice. Na sjezdu došlo k prvnímu publikování koncepce zahraniční politiky BHE. Nebylo odmítnuto znovuvyzbrojení, souhlas s tímto aktem byl ovšem podmíněn suverenitou Spolkové republiky. Delegáti dále požadovali pro SRN zrovnoprávnění na půdě OSN a podíl na společné evropské armádě jen pod podmínkou, že ani ostatní země nebudou mít své nacionální armády. Ovšem sjezdu dominovalo nečekané rozhodnutí kandidovat na spolkové úrovni jako Celoněmecký blok (*Gesamtdeutscher Block - GB*). Měl to být odkaz, že BHE nezahrnuje jen vyhnance, ale všechny Němce, kteří utrpěli za války nějaké bezpráví. Takováto reforma shora předznamenala novou fázi – snahu neskončit u omezené skupiny vyhnanců, ale sjednotit sociální dynamiku vyhnaných i těch, kteří byli válkou poškozeni a toužili po znovusjednocení.⁶⁹

⁶⁵ Neumann, F., *Der Block...*, str. 64.

⁶⁶ Tamtéž, str. 66.

⁶⁷ Tamtéž, str. 64.

⁶⁸ Tamtéž, str. 68.

⁶⁹ Tamtéž, *Der Block...*, str. 74.

3.3. BHE v bonnském kabinetu

Spolkové volby roku 1953 znamenaly pro čerstvou stranu samozřejmě výzvu. Přestože v první legislativní periodě Spolkového sněmu byly rozhodnuty integrační a odškodňovací zákony, stalo se cílem BHE pro druhý parlament získat frakci o síle až 40 poslanců a stát se koaličním partnerem levice či pravice.⁷⁰ I proto proběhla změna jména se snahou o rozšíření základny. Hrozila ztráta těch vyhnaneckých hlasů, které patřily již integrovaným majitelům.

Výsledek voleb zklamal i pesimisty. Ačkoliv se takřka 10 milionů lidí mohlo v polovině roku 1953 řadit ke skupině vyhnanců, získala strana v zářijových volbách jen 1 616 953 hlasů (5,9%) a jen 27 poslanců zasedlo do druhého Spolkového sněmu.⁷¹ Důvody takovéto prohry zahrnují několik faktorů. Mezi tradiční voliče BHE patřili samozřejmě vyhnanci, od nich dostal Blok zhruba třetinu hlasů, ale nepodařilo se oslovit domácí obyvatelstvo. Z organizačního hlediska vedly navíc debaty o změně jména a neshody s krajanskými spolky k negativnímu vnímání strany. BHE tak nedosáhla svého cíle stát se pomocí sjednocení všech „poškozených“ do jedné strany rozhodujícím elementem západoněmecké politiky. Zbyla jim jen spokojenost s překonáním 5% klausule, což se jim podařilo jako jediné z nových stran.

Ve druhém Spolkovém sněmu získala CDU/CSU 245 ze 487 mandátů.⁷² Vítězem s absolutní většinou se tedy stal Adenauer a jeho západní orientace. Ovšem otázku vyzbrojení mohla schválit jen ústavní většina a k té byla zapotřebí širší koalice. Stranický sjezd v Goslaru předeslal příznivý postoj Bloku. Jednání o koaličním kabinetu CDU/CSU s BHE se rozběhla. Jejich výsledek byl pro BHE hubený, uskutečnil se vlastně jen díky touze Bloku participovat na jakémkoliv vládním kabinetu.⁷³ Převzetí ministerstva pro vyhnance proběhlo bez diskusí, ovšem Blok požadoval regulérně fungující ministerstvo. V představách CDU naopak převažovala vize tohoto úřadu spíše jako úředního místa. BHE se snažil rozšířit kompetence úřadu pomocí správy Zákona o vyrovnání zátěže a nakonec v dubnu 1954 dosáhl samostatnějších pravomocí pro celý úřad.

Působení v Adenauerově druhém kabinetě znamenalo pro BHE rozhodující krok. Pod Kraftovým vedením nabral Blok zcela politický kurs CDU. Oficiální souhlas

⁷⁰ Neumann, F., *Der Block...*, str. 91.

⁷¹ Tamtéž, str. 96.

⁷² Tamtéž, str. 96.

⁷³ Tamtéž, str. 111.

s projektem Evropského obranného společenství znamenal změnu. Ze sociální opoziční strany se stala vládní strana s konkrétněji profilovanou zahraničněpolitickou představou. Adenauerovská koncepce remilitarizace a rezignace na dynamickou východní politiku zbavily BHE vůdčího tématu, což podpořilo rozmáhající se nespokojenost ve straně. Snaha BHE nasměrovat SRN i k dialogu s východními sousedy vyšla naprázdno.

Již následující jednání ukázala slabost koaličního spojení. V roce 1954 propuknuvší krize ohledně Pařížských dohod a Sárského statutu vedla k rozpadu vedení Bloku. Při debatě v parlamentu vystoupila polovina poslanců za BHE proti koaliční politice právě v otázce Sárška a hlasovala s SPD. Obě nejdůležitější rozhodnutí let 1953/54 – podpora západních smluv a vstup do druhého vládního kabinetu – se konala na základě rozhodnutí spolkového předsednictva, nikoliv širšího grémia strany.⁷⁴ Druhý stranický sjezd v Bielefeldu v květnu 1954 vynesl na světlo nespokojenost, s níž se politický kurs identický s Adenauerovým ve straně potýkal. Zejména odpor krajanských spolků, jež požadovaly větší komunikaci s Východem, (jmenujme např. F. Seibotha, tehdy předsedu sudetského Witiko-Bundu) přispěl k obratu. Sárská otázka znamenala střetnutí skupin kolem předsedy Krafta a nových sil – jako F. von Kessel, F. Seiboth a přestoupivší poslanec L. Kather z CDU, který byl zakladatelem a předsedou BvD a ostrým kritikem unionistické vyhnanécké politiky. Odmítání Sárského statutu bylo v Bloku chápáno ve smyslu: pokud se vzdáme Sárška, tak i ostatních východoněmeckých oblastí. Skupina Kraft-Oberländer zastávala kladné (koaliční) stanovisko, proti hlasovala frakce Kather-Seiboth z důvodu možného precedentu pro definitivní ztrátu východních území.

V Bielefeldu tak končí Kraftova éra, neboť nespokojenost s dominantním vedením a příklonem k bonnskému kursu vedla k jeho odstoupení.⁷⁵ Tento nečekaný krok, na nějž nebyli funkcionáři připraveni, vynesl do čela BHE aktuálního ministra vyhnanců T. Oberländera. Sjezd sám o sobě nepřinesl žádné novinky v oblasti politického programu, stal se jen jakousi organizační revolucí. Ovšem důsledky Kraftovy nepřítomnosti byly výrazné, zmizela ona první asociace „BHE=Kraft“.

Od sjezdu v Bielefeldu se BHE profiluje jako vyhnanécká strana více než předtím. Poprvé byly předneseny požadavky v oblasti východní politiky a vedoucí pozici ve straně ztratily pragmatické, koalici nakloněné síly. Následná vleklá krize, jejíž počátky

⁷⁴ Neumann, F., *Der Block...*, str. 113.

⁷⁵ Kraft hlasování o předsedovi vyhrál (získal 90 hlasů ze 130), ale tento výsledek pro něj nebyl uspokojivý.

jsme právě naznačili, a již se přezdívá „K. O. – krize“ (Kraft-Oberländer)⁷⁶ vedla k poněkud grotesknímu konci. BHE se od r. 1954 zmítal v názorových rozporech jednotlivých křídel. V červenci 1955 vystoupili z parlamentní frakce Kraft a Oberländer, následováni dalšími výraznými osobnostmi strany. BHE tak poněkud nedůstojně přišel o zakladatele strany a aktuálního předsedu současně. Jejich odchod byl odůvodněn odklonem Bloku od goslarských prohlášení a blíže neurčeným rozmělněním jednotné koncepce strany na zemské zájmy.⁷⁷ Tento krok provázely nepokoje v zemských organizacích a ve Šlesvicko-Holštýnsku, základně Kraftově, ze strany vystoupili mnozí funkcionáři a přidali se k CDU, což se ostatně stalo poměrně charakteristickým znakem nespokojených z BHE. Nové síly strany z ní chtěly udělat národní blok zaměřený na východní politiku,⁷⁸ tedy muselo nutně dojít k revizi koaliční dohody.

„K. O. – krize“ přinesla otázku setrvání v bonnském kabinetu. Kancléř Adenauer si spolupráce nadále cenil, ale po podmíněném souhlasu s EOS a lavírování ve věci Sárska BHE zvolil cestu konstruktivní opozice vůči CDU/CSU.⁷⁹ Do čela strany byl zvolen jediný „pozůstalý“ ze zakladatelů F. von Kessel. Nová linie BHE měla být skutečně sociální a spíše národního ražení (BHE jako strana národního středu).⁸⁰ Jádrem politiky Bloku se stalo právo na domov a sebeurčení, které se tak poprvé v roce 1955 dostává do středu zájmu vyhnanecké strany. Navíc po Moskevských dohodách se vztahy k východním sousedům a zemím s původně německými obyvateli velmi zaktualizovaly. Na stranickém sjezdu ve Fuldě téhož roku byly stanoveny 2 podmínky pro jednání s Polskem a Československem. Hranice Německa mohou být uzavřeny nejdříve po podepsání mírové smlouvy a pouze celoněmeckou vládou, druhá podmínka hovořila o zrušení vyhnání.⁸¹ Toto nové oficiální pojetí BHE se nezměnilo do roku 1960 a nelišilo se ani od preferovaného principu Svazu vyhnanců. Zatímco Kraft chápal restauraci poměrů jako nesmysl a snažil se o evropské řešení vyhnaneckého problému, naopak nové vedení Bloku se restitucím nebránilo a stavilo je do popředí.

V roce 1957 přišel čas dalších spolkových voleb, v nichž BHE získal jen 4,4 % hlasů.⁸² Jistou roli určitě hrála malá důvěra voličů, že vůbec překonají hranici 5%. Navíc zdání

⁷⁶ Neumann, F., *Der Block...*, str. 152.

⁷⁷ Tamtéž, str. 160.

⁷⁸ Tamtéž, str. 164.

⁷⁹ Tamtéž, str. 165.

⁸⁰ Tamtéž, str. 168.

⁸¹ Tamtéž, str. 169.

⁸² Stöss, R., *Der Gesamtdeutsche Block/BHE*. In: *Parteien-Handbuch*, Opladen 1986, Bd. 3, str. 1430.

jakési nekompaktnosti podporoval plebiscitní charakter strany,⁸³ vedle něhož Adenauerova CDU působila jako sehraný orchestr. Neurčité mlčení strany navenek, kdy kromě stranických sjezdů o nich nebylo slyšet, se po odchodu z vlády stalo netaktickým tahem. Nejpalcivější problém – ztrátu voličů – se včas nepodařilo efektivně vyřešit. Postupující integrace, neoslovení mladých nástupců a nezájem domácích odsoudil BHE k reprezentaci nemnoha tradicionalistických vyhnanců.

Neúspěch ve volbách postavil před BHE jediný vnitropolitický cíl, a to při další možnosti znovu vstoupit do parlamentu. Agitace probíhala na dosavadní bázi, kde těžiště představovala východní politika a boj proti těm politikům, kteří na zisk bývalých východních území již rezignovali.⁸⁴ Vedení Bloku si díky zachování dosavadní linie mohlo být jisto, že v r. 1961 získá i hlasy statisíců starších vyhnanců. Na druhou stranu nedostatečný mladý základ voličů se strana pokusila kompenzovat spoluprací s čerstvě vzniklým BvD, protože vedoucí funkcionáři Bloku pochopili, že ostatní vrstvy jen tak neosloví.

Pro vnitrostranické neshody opustil Blok roku 1958 i F. von Kessel⁸⁵, tedy již třetí předseda v řadě, který byl současně zakladatelem strany, a následně z ní vystoupil. Na jeho místo se do konce aktivního působení Bloku vedení ujal F. Seiboth.⁸⁶ Před očekávanými volbami r. 1961 proběhla na spolkové úrovni fúze GB/BHE s Německou stranou (*Deutsche Partei*) a vznikla Celoněmecká strana (*Gesamtdeutsche Partei – GDP*). Toto spojení nemělo na upadající voličskou podporu žádný efekt, strana získala 2,8 % hlasů.⁸⁷ Pod hlavičkou GDP přežívaly zbytky bývalé BHE až do roku 1969, kdy uskupení získalo symbolických 0,1 % hlasů – vyhnanecká strana již nebyla potřeba.

3.4. Typologie strany

Z hlediska organizačního fungování strany figuroval a roli nevyšší rozhodovací instance zastával stranický sjezd, ovšem fakticky nejvyšší koncentraci moci si drželo spolkové předsednictvo Bloku. Jasně to vyplývá například z osudného sjezdu v Bielefeldu, kde skončila Kraftova éra jako doba největších úspěchů a bonnské koalice. Díky „personální

⁸³ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 198.

⁸⁴ Tamtéž, str. 228.

⁸⁵ Tamtéž, str. 220.

⁸⁶ F. Seiboth (1912- 94), narozen v Jablonci n/N. Členem Sudetoněmecké strany a r. 1938 jmenován župním velitelem NSDAP pro školství. Po válce byl do r. 1948 internován a později na území západního Německa obchodoval s textilem. V roce 1952 vstupuje do BHE a stává se za tuto stranu poslancem, o rok později se dostává do vedení Sudetoněmeckého krajanského spolku a Witiko-Bundu. Po rozpadu BHE vstupuje v r. 1967 do SPD. (Neumann, F., *Der Block ...*, str. 431).

⁸⁷ Stöss, R., *Der Gesamtdeutsche Block/BHE*, str 1431.

unii“ poslanců a vůdčích sil strany bylo nepřátelství mezi názorovými křídly a vedením strany téměř vyloučeno.⁸⁸ Jádrem BHE bylo takřka neměnné, docházelo ke střídání se 18 lidí,⁸⁹ kteří díky své práci při zakládání a konsolidaci Bloku a působení v krajských sdruženích měli značný předstih ve zkušenostech, taktice a vhodných kontaktech. Formálně byly všechny vůdčí posty obsazovány volbami, ale kruh vedoucích funkcionářů tvořil v podstatě uzavřenou kastu,⁹⁰ již zcela ovládali poslanci a členové zemských vlád. Jako nová strana BHE neměla široký výchozí kádr, proto bylo nutné delegovat všechny schopné členy do rozhodujících pozic. Stabilita vedení tak byla pozoruhodná až do doby „K. O. - krize“, kdy systém Kraftovy pevné ruky zkolaboval. Strana, jejíž vůdčí síly pocházely z východu, musela nutně působit jako zájmová strana konkrétní vrstvy obyvatelstva. Tomu napovídá i další charakteristika Bloku jako členské strany, kde volič bývá zpravidla i členem strany. Dle odhadů bylo jen 1-2 % členů BHE ne-vyhnanického původu (to činí nějakých 2000-3000 osob).⁹¹ Ve volbách se dosahovalo vyšších výsledků přirozeně tam, kde byl nejvyšší podíl vyhnanců.⁹² Důvody pro volbu BHE uvedla většina voličů jednoznačně – zastupování vyhnaneckých zájmů,⁹³ což opět jednoznačně ukazuje k zájmové straně. Ovšem již v roce 1953 bylo jen 19% vyhnanců členy BHE, obě velké strany soustřeďovaly ve svých řadách každá 20% vyhnanců.⁹⁴ Formální změna názvu roku 1952 měla oslovit i domácí, celoněmecké požadavky měly zafungovat jako most mezi očekáváními domácích a nových občanů, BHE se chtěl zatraktivnit pro každého Němce, který usiloval o sjednocení. Kvůli ostře omezené sociální základně a specifické politické praxi bojoval BHE s permanentní potřebou obhajovat svou vlastní existenci jako politické strany. Zvláštním znakem byla rovněž jistá nedogmaticnost. Vyhnancům se strana ideologické nadstavby zdála přijatelná, ale později se strana „bez dogmat“ snadno přehoupla ve stranu bez politického programu a hodnot.⁹⁵ Vývoj volebních výsledků ukázal, že BHE padl za oběť postupujícímu trendu velkých stran a pokračující asimilace vyhnanců umožňovala Bloku přežít pouze na komunální úrovni.

⁸⁸ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 262

⁸⁹ Podrobněji viz tabulka in: Neumann, F., *Der Block ...*, str. 265.

⁹⁰ Tamtéž, str. 284.

⁹¹ Tamtéž, str. 292.

⁹² V 1953-57 vedly Šlesvicko-Holštýnsko, Dolní Sasko, Bavorsko. Pouze v těchto zemích dosáhl BHE výsledku přes 10%. (Tamtéž, str. 298.)

⁹³ Tamtéž, str. 304.

⁹⁴ Konkrétně CDU/CSU 26% a SPD 21%. (Tamtéž, str. 305.)

⁹⁵ Tamtéž, str. 389.

V počátcích, kdy situace vyhnanců volala po sociálních opatřeních, byl vznik jejich vlastní strany nejen možný, ale i podstatný. Během několika málo měsíců získal v letech 1950-51 BHE statisíce vyhnanců, kteří se dříve drželi stranou od politiky a svou reprezentaci viděli spíše v rámci krajanských sdružení a jiných spolků, ale i těch kteří se zprvu přidali k jiným stranám.⁹⁶ Byl to skoro jedině BHE, kdo je reprezentoval ve stranickém systému a prosazoval vyhnanecké zájmy v parlamentu a státním aparátu.⁹⁷ Později, když BHE více než jiné strany postavil programatické těžiště na požadavku sjednocení a zisku bývalých východních území, nemohl tímto programem oslovit širší vrstvy voličů, neboť s aktuálním rozložením sil se tyto politické cíle nedalo realizovat.⁹⁸ Předpoklad radikalizace vyhnanců byl dán sociálním deklasováním této části obyvatelstva. S výjimkou obyvatel uprchlických táborů a vyhnaných zemědělců – nejhůře integrovatelných skupin – byly akce a proklamace vyhnanců velmi zdrženlivé. Politický extremismus BHE odmítl a spíše usiloval o nerozšiřování nespokojenosti.⁹⁹ Zásadní byla velikost koaličního potenciálu BHE. V letech 1950-60 byl BHE ve všech zemích, v nichž byl zastoupen v zemských sněmech, také ve vládě, a to v jakékoliv stranické kombinaci.¹⁰⁰ Toto „draní se“ do vlád bylo vesměs logické, protože jen z pozice vládní strany mohl Blok zlepšit situaci vlastních voličů. Schopnost vytvořit koalici s kýmkoliv přinesla BHE rozhodující pozici „jazýčku na vahách“.

Důležitou roli hrál vztah BHE k CDU/CSU. Strany Unie již nějakou dobu platí za politický domov vyhnanců,¹⁰¹ přestože tomu bylo zpočátku jinak. V r. 1953 se více jak třetina vyhnanců rozhodla pro BHE.¹⁰² Co se od té doby změnilo? CDU hrála přinejmenším zajímavou roli jako partner BHE a posléze jako nenápadný organizátor jeho rozpadu. BHE integroval pod svá křídla dosavadní „politické bezdomovce“ a po volbách vstoupil na Adenauerovo pozvání do vlády. Adenauer nabídl BHE 2 ministerské posty a přimhouřil oči nad nacistickou minulostí obou – Krafta i Oberländera.¹⁰³ Tento tah se mu o 2 roky později, při hlasování o Sárském statutu

⁹⁶ Neumann, F., *Der Block...*, str. 285.

⁹⁷ Stöss, R., *Der Gesamtdeutsche Block/BHE*, str. 1424.

⁹⁸ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 267.

⁹⁹ Tamtéž, str. 390.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 345.

¹⁰¹ Proč vyhnanci volili CDU? Podpořil to samozřejmě zákaz vlastní politické strany, ale zejména zafungovala pozice CDU jako nové, člensky chudé strany, v jejichž řadách by se podle vyhnaneckých představ měli snadno prosadit. Vyhnanci tak pomohli CDU rozšířit členskou základnu i v primárně evangelických regionech.

¹⁰² Schulze, R., *Zwischen Heimat und Zuhause...*, str. 107.

¹⁰³ Oba se stali členy NSDAP, za což byli po válce jako ministři kritizováni. Proti Oberländerovi byla vedena rozsáhlá kampaň, v jejímž důsledku byl v NDR v nepřítomnosti odsouzen. Detailně zpracovává

vyplatil, oba ministři dali přednost CDU před vlastní stranou. BHE tímto ztratil své největší osobnosti. Po jejich odchodu, jenž měl sloužit především jako návod – symbolický krok do náruče CDU, se Blok zmítal ve vnitrostranických hádkách. Proto lze do jisté míry tvrdit, že na rozmělnění BHE nezapůsobil jen hospodářský zázrak a sociální integrace vyhnanců, ale také aktivní integrační politika CDU.¹⁰⁴

BHE fungoval jako poměrně heterogenní hnutí, jehož existence byla podmíněna osudem vyhnanců a rozporem domácích obyvatel s touto skupinou.¹⁰⁵ Integrace primárních voličů straně neprosperovala. Po volbách nastal v Bloku na spolkové úrovni útlum, který postupně vedl k naprosté politické bezvýznamnosti.¹⁰⁶

3.5. Produkty aktivit BHE

Pokusíme-li se shrnout dosavadní působení BHE na německé politické scéně, půjde vždy primárně o témata sociální a integrační. Vznik spolkového zastoupení strany v roce 1951 znamenal nástup do již rozjetého vlaku politických debat o vyhnaneckém problému. Základní podpora, daná zmiňovaným SHG, proběhla za účasti těch vyhnanců, kteří se do parlamentu dostali přímou volbou nebo za jiné strany. Výzvu a možnost zviditelnění tak představoval LAG, při jehož dojednávání se výrazně projeví vyhnanečtí politici. BHE jako takový ovšem do voleb roku 1953 samostatný poslanecký klub neměl.

Debaty o podobě LAG probíhaly divoce, mělo jít o největší majetkové vyrovnání v dějinách SRN. Při projednávání se prodiskutovaly 2 možnosti, jak ho realizovat. První varianta LAG ztělesňovala sociální přístup a obhajovali ji především členové SPD. Tato sociální podoba se měla řídit aktuální potřebou vyhnanců. Naopak varianta druhá – tzv. proporcionalní (podporovaná CDU/CSU) brala v potaz dřívější majetkové poměry.¹⁰⁷ Návrh z r. 1951 narazil na tvrdou kritiku z řad poslanců-vyhnanců a jejich spolků, neboť představoval menší odškodnění, než čekali. Předseda vyhnaneckého výboru CDU L. Kather zorganizoval v únoru 1951 a v červnu 1952 masové demonstrace na bonnském náměstí, kde byl napadán zejména ministr financí Schäffer kvůli postoji k LAG.¹⁰⁸ Kather dramaticky hrozil vystoupením z CDU v případě, že se

„kauzu Oberländer“ kniha: Wachs, P., *Der Fall Oberländer (1905 - 1998)*. Campus, Frankfurt/Main 2000.

¹⁰⁴ Schulze, R., *Zwischen Heimat und Zuhause...*, str. 120.

¹⁰⁵ Stöss, R., *Der Gesamtdeutsche Block/BHE*, str. 1432.

¹⁰⁶ Neumann, F., *Der Block...*, str. 199.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 178.

¹⁰⁸ Neumann, G., *Die Medien und die Flüchtlingsfrage...*, str. 17.

neuzákoní prostředky k dlouhodobému odškodnění.¹⁰⁹ Pouze osobní Adenauerova aktivita a určité korektury navrhovaného zákona přesvědčily nespokojenou skupinu vyhnaneckých poslanců, aby návrh přijaly ve třetím čtení.

Ovšem předloženou formu zákona se podařilo zablokovat sociálnědemokratickým zemským vládám ve Spolkové radě. Teprve společný zprostředkovací výbor Spolkového sněmu a Spolkové rady našel přijatelnou podobu a LAG byl v srpnu 1952 odsouhlasen. Zákon se tak stal kompromisem mezi proporčním a sociálním pojetím vyrovnání a měl sloužit jak k integraci, tak k odškodnění.¹¹⁰

Přestože se samotný BHE podílel na prosazování LAG jen okrajově, bojovaly za vyhnanecké zájmy mnohé pozdější osobnosti Bloku. Podíváme-li se na program strany¹¹¹ uveřejněný v průběhu koaličních vyjednávání při vstupu do druhé Adenauerovy vlády, orientuje se jeho převážná část na rozšíření kompetencí ministerstva pro vyhnance. Tento úřad, jak jsme dříve zmiňovali, z pohledu CDU/CSU nepředstavoval příliš významné ministerstvo. BHE se snažil získat pro něj kontrolu nad výdaji prováděnými v rámci LAG, což se mu podařilo. Druhým velmi reflektovaným bodem byla daňová politika, v níž Blok loboval za výhodnější zdanění pro vyhnanecký průmysl a vůbec větší ohledy v oblasti vyhnanců a poškozených válkou. Zbytek programu BHE se až do „K. O. – krize“ omezuje na podporu integračních opatření jako zintenzivnění sociální výstavby a privatizaci obecního vlastnictví, zahraniční politice nebyla věnována přílišná pozornost. Po výměně vedení roku 1954 došlo k přesunu programového těžiště do oblasti zahraniční politiky, která ovšem neodpovídala kursu bonnské vlády a vzhledem k volebnímu neúspěchu BHE se nikdy neuskutečnila.

BHE vznikl počátkem 50. let v zemích s největším počtem vyhnanců, aby se primárně orientoval na řešení jejich bídné situace. Vůdčí síly zakladatelů se v této době vzdaly jakékoliv ideologické koncepce a Blok fungoval čistě na bázi zastupování určité sociální skupiny se specifickými zájmy. Veškeré volební úspěchy dosáhl BHE vždy jen v zemích s mnoha vyhnanci. Obavy z BHE jako rušícího elementu na německé politické scéně se ukázaly jako spíše plané¹¹² – neboť v zemských volbách 1950 kromě Šlesvicko-Holštýnska nedosáhl BHE ani poloviny možných hlasů svých potencionálních voličů. Proto lze usuzovat, že BHE byl volen zejména vyhnanci, a to

¹⁰⁹ Tento krok posléze učinil i přes výslednou podobu LAG.

¹¹⁰ Fritz, R., *Der Einfluss der Parteien und Geschädigtenverbände auf die Schadenfeststellung im LAG*. Berlin 1964, str. 24.

¹¹¹ Neumann, F., *Der Block...*, str. 412.

¹¹² Tamtéž, str. 62.

především v těch místech, kde jejich integrace probíhala pomaleji. Strana reprezentovala na základě svých voličů hlasy starších občanů, kteří vyhnání snášeli nejhůře a cítili se nejúžeji spojení se svou původní domovinou.

Jako primárně sociální zájmová strana BHE začal na spolkové úrovni fungovat až po odsouhlasení většiny vyhnaneckých zákonů.¹¹³ Přesto na jejich provádění a na řízení ministerstva pro vyhnance měl viditelný podíl.

¹¹³ Podrobněji viz kapitola 2.této práce.

4. Příklad sudetských Němců

4.1. První organizace

Sudetští Němci přesídlili hlavně do americké zóny a tvořili tak početnou skupinu v Bavorsku, Hesensku a posléze v Bádensko-Württembersku. Převážná míra jejich aktivit ovšem vyšla z Bavorska, na něž se soustředíme.¹¹⁴ Dříve převážně agrární země se začala průmyslově rozvíjet. S příchodem industriálně vzdělaných sudetských Němců se na bavorském území ocitli představitelé sklářského průmyslu – např. jabloneckého skla, šperků, přibyli soustružníci a truhláři z Tachova, houslaři z Kraslic nebo rukavičkáři z Aše.¹¹⁵ Vyhnanecký průmysl se stal brzy ceněným odvětvím. Zprvu nepřátelsky naladěné obyvatelstvo se s příchodem skupiny vzdělaných a pracovitých vyhnanců nakonec smířilo.

V celé americké zóně panovaly velké obavy z vyhnanecké politizace, konkrétně z jejich případné radikalizace a možné velikosti jejich protestního potenciálu. Okupační orgány se rozhodly integrovat vyhnance politicky až ve chvíli, kdy se zlepší jejich ekonomická situace natolik, že nebudou moci zneužívat k revanšistickým protestům.¹¹⁶ Tato představa o možné radikalizaci se dnes jeví jako mylná. I mezi vyhnanci se našly osobnosti schopné a pragmaticky smýšlející, které spíše mohly pomoci řešit akutní problémy této bezprizorní skupiny.

Takto převážně z iniciativy samotných vyhnanců došlo v červenci 1945 v Mnichově k založení Pomocného střediska pro uprchlíky ze sudetských území (*Hilfsstelle für Flüchtlinge aus den Sudetengebieten*) s podporou Bavorského červeného kříže. Jednalo se o první pokus zřídit čistě sudetoněmeckou organizaci na území západního Německa. Hlavní náplní střediska bylo pomoci řešit složitou situaci přišedších vyhnanců, ale rovněž se je pokusit rychle začlenit do sociálního a hospodářského života. Tato i další sdružení se brzy dostala do konfliktu s nařízeními okupační správy, jež omezovala sdružování vyhnanců a zakazovala jim politickou činnost. Ze zákazu sdružování byly vyňaty pouze ty místní organizace, které se staraly o začlenění vyhnanců formou zlepšení sociální situace.¹¹⁷ Pod hlavičkou různých nepolitických uskupení se tak začaly

¹¹⁴ Zde se v říjnu 1948 nacházel 1 070 000 Sudetoněmců. In: Maier, J./ Tullio, G., *Die Eingliederung von Flüchtlingen und Heimatvertrebenen in Bayern*. str. 18.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 22.

¹¹⁶ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54*, str. 30.

¹¹⁷ Herde, G. /Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 87.

konstituovat základy budoucích sdružení. V letech 1946-51 byly postupně založeny všechny 3 nejvýznamnější sudetoněmecké spolky, které představují pilíře poválečného politického života sudetských Němců.

4.2. Ackermann-Gemeinde („Ackermannova obec“ – AG)

Ackermann-Gemeinde představuje sdružení na bázi víry. Není tak primárně politickou stranou, nýbrž jakýmsi zájmovým hnutím sudetoněmeckých katolíků. Vychází z tradice křesťansko-sociálního hnutí a hnutí mladých německých katolíků fungujících za československé první republiky. Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCSVP) přes svůj počáteční nacionalismus velmi rychle podpořila zřízení československého státu.¹¹⁸ Spolu s několika dalšími německými stranami se účastnila československé vlády a po anšlusu Rakouska se rozpustila v Sudetoněmecké straně. Druhým výrazným zdrojem politických elit této části sudetských Němců byly meziválečné křesťansko-sociální odbory, které tvořily jakousi pracovní skupinu DCSVP a jejich předsedou (i členem vedení této strany) se stal H. Schütz.¹¹⁹ Jako poslední zdroj jmenujme studentské spolky Staffelstein a Quickborn, které se staly centry duchovní obnovy sudetoněmeckého katolicismu v Československu. Jedním z vůdčích představitelů byl i augustiniánský páter P. Sladek. Činnost obou spolků byla r. 1938 ukončena.¹²⁰ Osobnosti z tohoto prostředí se po přesídlení do západních zón snažily uchopit církevní a politický život pevně do svých rukou. Mohly počítat s pomocí katolické církve a později i stran CDU a CSU, jejichž členy se houfně stávaly.

Brzy po válce se začalo se zakládáním církevních pomocných organizací sudetských Němců za podpory říšských kněží. Stačilo obnovit dřívější kontakty. Výrazné byly zejména dva koncepty sudetských církevních ideologů – P. P. Sladka a prof. A. Kindermanna. Oba dva byli v meziválečné éře činní na Pražské německé universitě a po válce se v západních okupačních zónách angažovali ve vyhnaněcké otázce.

Prof. Kindermann, často nazýván jako „otec vyhnanců“, se stal identifikační figurou sudetoněmecké církevní integrace.¹²¹ Kindermann kladl důležitost na kněžské vzdělávání, neboť podle něj bylo možné zachovat sudetoněmeckou národnostní skupinu pouze s pomocí kněží – pečovatelů o duši. Vedle něj prosazoval P. Sladek ideu otevřeně

¹¹⁸ Šebek, J., *Mezi křížem a národem*. CSDK, Brno 2006, str. 33.

¹¹⁹ Více viz Bendel, R., *Aufbruch aus dem Glauben?* Böhlau, Köln 2003, str. 212.

¹²⁰ Podrobnější rozbor viz Reneová, M., *Ackermann-Gemeinde a její vztah k ČS*, str. 31-35.

¹²¹ Bendel, R., *Aufbruch aus dem Glauben?*, str. 122.

církve a komunikaci se světem.¹²² Sladek reflektoval úkoly církve v její konkrétní dějinné době a jeho koncept „péče o duši“ byl založen na charitativní a sociálně-politické dimenzi. Z Kindermannovy představy vznikly Königsteinské ústavy¹²³ a Sladek se realizoval ve vlastním uskupení.

V květnu 1945 se sudetští Němci obrátili na Říšský svaz pro zahraniční katolické němectví¹²⁴ a v říjnu téhož roku se podařilo zřídit pomocná církevní střediska ve Frankfurtu a Mnichově. Sladek považoval zákaz sdružování vyhnanců za oprávněný, neboť primární snahou bylo včlenit vyhnance do místního církevního a hospodářského života. Nástrojem k uskutečňování těchto idejí a iniciativ se stala Ackermann-Gemeinde, založená v lednu 1946 v Mnichově.¹²⁵ K jejím otcům patřili H. Schütz¹²⁶ a F. Gaksch, úlohu duchovního rádce zastával P. P. Sladek. Mnozí tvrdili, že „pokud byl Sladek ideolog a podněcovatel, byl Schütz velkým praktikem, který v pozoruhodně krátkém čase našel cestu uskutečňování sociálních a politických aktivit“.¹²⁷

Členská základna AG se začala hned po založení rychle rozrůstat. Fungovala jako laická skupina, která se nevyhýbala kontaktům s politickými stranami.¹²⁸ Stanovy AG dokonce zdůvodňují tento postoj: „Musíme mít na paměti, že politika bude vždy rozhodovat o našem osudu ... To nás zavazuje k politické činnosti.“¹²⁹

AG se profilovala politicky smířlivě, proto odmítla BHE s jeho revanšistickými požadavky, které měly dle slov H. Schütze vést k izolaci. Jasnou politickou prioritu představovala CSU (příp. CDU), v níž figurovali bývalí katoličtí odboráři, kteří se v jejím rámci zabývali zejména sociální politikou. Vedle Schütze připojme jeho nástupce v čele obce J. Stingla, který vedl v letech 1968-84 Spolkový úřad práce a ve Spolkovém sněmu platil za sociálního experta CDU. Výrazné provázání s CSU umožňovalo nejen církevní pozadí AG a stran Unie, ale především prostor, jehož se sudetským Němcům dostalo. Založení autonomní Unie vyhnanců v rámci CSU

¹²² Bendel, R., *Aufbruch aus dem Glauben?*, str. 159.

¹²³ Vzdělávací instituce pro kněze z východu umístěné v Königsteinu. Staly se i navštěvovaným poutním místem vyhnanců.

¹²⁴ Kural, V., *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN - Studie o sudetoněmecké otázce II. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 1998, str. 23.

¹²⁵ Herde, G. / Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 100.

¹²⁶ H. Schütz (1901- 82). Narozen ve Starých Křečanech, okres Děčín. Členem německé Křesťansko-sociální strany, od r. 1935 poslancem pražského parlamentu. R. 1938 přechází do Henleinovy Sudetoněmecké strany. Po přesídlení se stává členem CSU, kde působí jako expert v oblasti sociální politiky, dále poslancem ve spolkovém sněmu (1949-63), bavorským ministrem práce (1964-66), členem a předsedou AG (1946-70), členem představenstva SKS (1950-72).

¹²⁷ Herde, G. / Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 100.

¹²⁸ Bendel, R. *Aufbruch aus dem Glauben?*, str. 96.

obohacovalo obě strany. CSU získala 40-50% vyhnaneckých hlasů a na oplátku zohledňovala jejich zájmy při projednávání důležitých zákonů jako LAG apod. K tomu poskytovala CSU osobnostem AG až 7 poslaneckých křesel ve Spolkovém sněmu.¹³⁰

Od počátku představovala AG nejpočetnější a jednu z nejvlivnějších sudetoněmeckých organizací. Díky církvi se jí podařilo oslovit obrovskou masu vyhnanců. Její úzké vztahy s politickými stranami a vlastní přičinlivost z ní učinily výrazný faktor politické diskuse. Dle statutu se obec považuje za nezávislou na Sudetoněmeckém krajanském sdružení. Ovšem proti jeho reprezentaci se členové AG nikdy nevyslovili, naopak obě organizace byly a jsou personálně propojeny.¹³¹

4.3. Witiko-Bund („Vítkův svaz“ – WB)

Witiko-Bund představoval nejradikálnější větev sudetoněmeckých zájmových spolků. Navazuje na předmnichovský proud v Československu zakázané německé Nacionálněsocialistické dělnické strany.¹³² Konkrétně byli členové WB nejvíce spojováni s uskupením Svaz kamarádů (*Kameradschaftsbund*), který vznikl v Československu ve 20. letech z okruhu studentů sympatizujících s učením O. Spanna. Členem se stal i K. Henlein, s nímž pronikli někteří funkcionáři Svazu kamarádů do Sudetoněmecké strany. Ovšem posléze ztratili vliv na úkor zastánců nacionálněsocialistického proudu K. H. Franka.¹³³ Právě tato odstraněná sekce dostala po válce v SRN šanci. W. Brand¹³⁴ s několika „kamarády“ se mohli opřít o legitimitu získanou perzekucí vlastní osoby. Členové spannistického křídla byli za války vězněni¹³⁵ a s odvoláním na tuto svou odbojovou zkušenost se mohli witikoni plně etablovat na politické scéně SRN.

Oficiálně vznikl WB v říjnu 1950, syntéza jeho jednotlivých složek proběhla již dříve. O setkání se svými soupeřnými (S. Zoglmanem, W. Becherem) píše Brand ve svých pamětech, které poskytují svědectví o jeho představách a postojích, jež tolik ovlivnily WB. Snahou předsedy Branda bylo učinit právní nároky nezávislými od osob, které

¹²⁹ Stanovy AG. In: *Cesta a cíl*, str. 24.

¹³⁰ Houžvička, *Návraty sudetské otázky*, str. 345.

¹³¹ Hahnová, E. /Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, str. 159.

¹³² Kural, V. *Krajanské organizace sudetských Němců*, str. 27.

¹³³ Šebek, J., *Mezi křížem a národem*, str. 217.

¹³⁴ W. Brand (1907- 80), narozen v Polsku. Od r. 1931 členem NSDAP, posléze i Sudetoněmecké strany. Za války vězněn v táboře Sachsenhausen. Po odsunu činný v Bavorsku jako předseda WB (1950- 52) a místopředseda SKS.

¹³⁵ Zimmermann, V., *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Prostor, Praha 2001, str. 38.

byly vyhnány, tak aby mohly být udržovány v platnosti až do doby jejich uspokojení.¹³⁶ Vítkův svaz se nikdy nestal masovou organizací, naopak si zachovával podobu výkonné elitní buňky,¹³⁷ kdy téměř všichni členové byli aktivní v německých politických stranách a působili v nich v zájmu Svazu. Tak si člensky malá organizace začala získávat nepoměrně větší vliv než ostatní vyhnanecká sdružení. U odpůrců witikonů panovalo podezření, že se infiltrují do jiných uskupení, aby nad nimi získali vliv. Na první pohled malému WB se dařilo s pravidelností získávat nejvíce vedoucích pozic v Sudetoněmeckém krajanském sdružení,¹³⁸ a tak náležitě ovlivňovat jeho rétoriku a požadavky. Ve stanovách WB zdůraznil, že není členem žádné strany, církve či jiné organizace podobného druhu,¹³⁹ nýbrž je nezávislý. Mezi své cíle zařadil boj proti falšování a zamlžování dějin za účelem vydírání jinými národy. Proto trvá na dodržování lidských práv, zejména práva na domovinu a sebeurčení.

Tato organizace zosobňovala silně radikální proud sudetoněmeckých organizací. Mnohé představy WB se povedlo prosadit mezi požadavky Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Středem politického zájmu witikonů zůstala sudetoněmecká otázka ve smyslu kolektivních nároků, proto se angažovali převážně ve strukturách tohoto sdružení. Členové WB netíhli k jednomu politickému názoru a vstupovali do různých stran, kde jejich působení tolik významné nebylo.

4.4. Seliger-Gemeinde („Seligerova obec“ – SG)

Seliger-Gemeinde vznikla jako tradiční uskupení členů Německé sociálnědemokratické dělnické strany z dob československé první republiky. Tato strana se postavila proti Hitlerovi, byla rozpuštěna a mnozí členové pronásledováni. Část z nich uprchla do Anglie, kde pod vedením W. Jaksche vytvořili Společenství sudetoněmeckých sociálních demokratů. To ovšem nevyovídá nic o jejich postojích k Československu. Historička Eva Hahnová považuje Jakschův odkaz za problematičtější, než se na první pohled zdá. Jaksch se v anglickém exilu rozešel s představami E. Beneše a nepodpořil znovuoobnovení československého státu, dokonce se názorově rozešel s mnohými členy vlastní strany. Kritici, mezi nimi i taková jména jako J. W. Brügel, R. Zischka, E.

¹³⁶ Brand, W., *Bewältigung der Vergangenheit – Bewältigung der Zukunft*. München 1964. Citováno podle: Hahnová, E. /Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, str. 68.

¹³⁷ Kural, V., *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN*, str. 29.

¹³⁸ K tomuto V. Kural uvádí, že z necelých 1000 členů WB je naprostá většina v předsednictvu a spolkovém shromáždění této organizace.

¹³⁹ Viz „*Wer wir sind?*“ na stránkách WB: www.witikobund.de. (staženo k datu 24. 4. 2008)

Schwelb, byli posléze v SRN soustavně umlčováni, neboť poukazovali na spolupráci s bývalými nacistickými činiteli.¹⁴⁰

Jakschovi přívrženci založili v listopadu 1951 v Brannenburgu SG, která se od svého počátku věnovala sociální integraci vyhnanců, podpoře zaměstnanosti a vzdělání. V Brannenburgských tezích¹⁴¹ zdůraznila snahu o dorozumění mezi sudetskými Němci a Čechy, odmítla kolektivní návrat sudetských Němců jako etnické skupiny, ale upřednostnila individuální návraty jednotlivců a vzdala se majetkoprávních nároků.

Lidé kolem W. Jaksche, R. Reitznera a E. Paula jako výrazné osobnosti a členové SPD ovlivňovali politiku této strany. Sám Reitzner se v Bavorsku stal státním sekretářem pro otázky vyhnanců a v rámci SPD fungoval jako expert na tuto problematiku. Pod jeho vedením založila SPD Pracovní skupinu uprchlíků a vyhnanců, která se podílela na sociálním zákonodárství. Jaksch, v letech 1964-66 předseda Svazu vyhnanců, ze své pozice působil jednak na kurs celého Svazu, ovšem rovněž v řadách SPD připomínal vyhnanickou otázku.¹⁴² Teprve od druhé poloviny 50. let vliv SG upadal.¹⁴³

4.5. Sudetoněmecká rada a Sudetoněmecký krajanský svaz

Paralelně ke vznikajícím názorovým spolkům se začala vytvářet i struktura zastřešující, koncipovaná jako jednotné zastoupení sudetoněmeckých zájmů. Výše popsané spolky se profilyovaly jako nepolitické, nezávislé organizace, přesto se jejich vliv ukázal ve složení Sudetoněmecké rady a Krajanského svazu, které během času vznikly. Nelze nepodtrhnout, že nezávislost těchto 3 spolků byla spíše formálního charakteru, neboť díky personálnímu propojení se Sudetoněmeckým krajanským sdružením jsou všechny nositeli idejí tohoto orgánu.

Na setkání 14. června 1947 založili R. Reitzner, H. Schütz, F. Ziegler, E. Franzel a W. Becher Pracovní společenství k obhajobě sudetoněmeckých zájmů (*Arbeitsgemeinschaft zur Wahrung sudetendeutscher Interessen* – dále jen společenství). Potřeba zastupovat sudetské zájmy v zahraničí vyústila právě v toto společenství, z něhož se roku 1955 stala Sudetoněmecká rada. Bylo koncipováno pro celou americkou zónu, předsedy se stali Reitzner a Schütz, jednatelem Becher.¹⁴⁴ Zpočátku muselo Společenství samozřejmě vzhledem ke spojeneckému zákazu pracovat

¹⁴⁰ Hahnová, E. /Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, str. 47.

¹⁴¹ Použito z: <http://www.seliger-gemeinde.de/content/thesen/thesencz.htm> (staženo 24. 4. 2008).

¹⁴² Bachstein, M. K., *Wenzel Jaksch – Biografie*. In: <http://www.exil-archiv.de/html/biografien/jaksch.htm>.

¹⁴³ Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 98.

¹⁴⁴ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54*, str. 207.

nenápadně. Primárně chtělo zjistit majetkové a osobní ztráty, zdokumentovat je a předat Červenému kříži. Poté se v říjnu 1950 rozrostlo o zástupce všech spolkových zemí, a tak se poprvé objevila představa specifických zájmů sudetských Němců.¹⁴⁵ Společenství neuspělo, neboť bylo pod tlakem paralelní organizace Sudetoněmeckého krajanského sdružení reorganizováno v Sudetoněmeckou radu - společný výbor zástupců jednotlivých politických stran z německého Spolkového sněmu a vyhnaneckých organizací.¹⁴⁶ Mezi politické úkoly Rady patří zastupování zájmů v zahraničí, proto publikuje různé manifesty, prohlášení a dokumenty k sudetské otázce, často pak vícejazyčně, aby oslovila i mezinárodní organizace. Rada má 30 členů, z toho 10 z nich je voleno prostřednictvím spolkového shromáždění a tady lze vidět výrazný vliv, který si Krajanské sdružení nad třetinou Rady drží.

Vedle Rady se začalo konstituovat i Sudetoněmecké krajanské sdružení (dále SKS). Jako první vznikl díky pozitivnímu přístupu americké okupační správy v dubnu 1948 Okresní svaz sudetoněmeckého krajanského spolku v Memmingenu. Nezávisle na této aktivitě se rozvíjely další krajanské skupiny, a to i v britské okupační zóně. Ještě v témže roce zvítězila představa o nutnosti vytvoření jedné celosudetoněmecké organizace.¹⁴⁷ Na Heppenheimském sjezdu byl pod vedením Lodgmana von Auen¹⁴⁸ ustanoven Sudetoněmecký výbor, který měl vznik takové organizace připravit.

Podle některých historiků zde došlo k mocenskému střetu vyhnaneckých osobností a jejich představ, jak sudetské Němce zorganizovat – do jaké podoby a s kterými politickými požadavky. Zatímco se H. Schütz díky CSU a R. Reitzner díky SPD oba mohli opřít o své politické strany při zastupování sudetoněmeckých zájmů, Lodgman von Auen nikoliv. Zatímco aktivisté Reitznerova a Schützova typu viděli budoucnost Sudetoněmců v československém státě jako části federativní Evropy,razil Lodgman negativistické chápání a pro něj jediné možné – celoněmecké řešení ve smyslu Mnichova.¹⁴⁹ Proto se snažil vybudovat silnou organizaci, kde by byl on předsedou a mocenská základna by tak stála mimo dosah Rady (tehdy ještě Společenství). Tímto krokem by se rovněž upevnila jeho pozice zahraniční i domácí reprezentace Sudetoněmců.

¹⁴⁵ Kural, V. *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN*, str. 34.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54...*, str. 210.

¹⁴⁸ Lodgman v. A. (1877-1962), narozen v Hradci Králové. Po 1. svět. válce jmenován zemským hejtmanem provincie Deutschböhmen. Poté poslancem československého parlamentu, ale kvůli negativnímu postoji rezignoval. Po 2. svět. válce vůdčí osobností SKS a dlouholetý předseda BdV.

¹⁴⁹ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54...*, str. 214.

Setkání sudetoněmeckých osobností v Eichstattu v listopadu 1949 podpořilo diskusi o současném stavu. Výsledkem jednání byla Eichstättská adventní deklarace, v níž jsou uvedeny základní body sudetoněmecké evropské politiky: rezignování na mstu a odplatu („My sudetští Němci, nechceme odplatu, ale spravedlnost...“), vzájemné odpuštění a výstavba svobodné Evropy na základě lidských práv a práva na sebeurčení, rovněž byl zdůrazněn antikomunismus.¹⁵⁰ Toto prohlášení bylo podepsáno nejvýznamnějšími osobnostmi a následně prostřednictvím poslanců Schütze (CSU), Reitznera (SPD) a Zawadila (FDP) předáno v únoru 1950 kancléři Adenauerovi.¹⁵¹ Jako výsledek spolupráce všech 3 zájmových spolků se započalo s přípravou založení jednotného sudetoněmeckého krajanského sdružení, což se nakonec v lednu 1950 podařilo a v jeho čele stanul opět Lodgman von Auen.

SKS se prohlásil za hlavní zastupující orgán všech sudetských Němců¹⁵² a dle Detmoldského prohlášení se zavázal soustřeďovat na organizační, vzdělávací a osvětovou práci doma i ve světě. F. Seibt označil Detmold za Lodgmanovo vítězství. Neschopnost prosadit křesťanský nebo sociálně-demokratický proud dala vzniknout SKS podle Lodgmanových představ nekonstruktivního unitarismu.¹⁵³ V čele SKS stojí mluvčí, jenž je vybaven pravomocí určovat politickou linii sdružení. Dalším rozhodovacím orgánem je předsednictvo tvořené 18 lidmi. V 50. a 60. letech dominovali vedení SKS členové Witiko-Bundu, druhou nejvýznamnější pozici zastávala AG a jen několika osobami se podílela SG.¹⁵⁴

4.5.1. Funkce SKS

SKS od počátku reprezentoval národnostní skupinu všech Sudetoněmců nehladě na konfesi, světonázor a stranickou příslušnost. Jako takový byl iniciován všemi třemi zájmovými spolky a posléze uznán německými politickými stranami a bavorskou vládou. Roku 1954 byly vyhlášeny stanovy Svazu, které představily následující priority:¹⁵⁵ spolupůsobit na spravedlivém národnostním uspořádání Evropy a prosadit právní nárok na domov, jeho znovuzískání a s tím spojené právo na sebeurčení národnostní skupiny. Současně hodlal SKS zastupovat (kolektivní!) nárok národnostní

¹⁵⁰ Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54...*, str. 216.

¹⁵¹ Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 90.

¹⁵² Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 91.

¹⁵³ Seibt, F., *Německo a Češi*. Academia, Praha 1996, str. 345.

¹⁵⁴ Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 24.

skupiny i jednotlivých krajanů na navrácení ztraceného majetku a z toho vyplývající nároky na odškodnění. Dále chtěl udržovat tradice a případně podporovat radou a činem krajanů, kteří zůstali doma za hranicemi.

Tyto priority definují cíle SKS. Z tohoto pohledu se sdružení jeví jako společenství vyhnanců primárně se dožadujících právního a majetkového odškodnění. Je však nutné zdůraznit, že SKS se stejně jako další zájmové spolky zpolitizovalo postupně, až s postupující integrací. Nespornou zásluhu nesou tato uskupení na úspěšném začlenění se do struktur německé společnosti a hospodářství. Z vyhnanců se nestaly asociální trosky, o to více to platí o sudetských Němcích, kteří měli nejlepší podmínky díky svému průmyslovému původu a elitám s demokratickou praxí.¹⁵⁶ Úspěch regionálních a lokálních poboček SKS dokazuje, že primární integrace proběhla do konce 50. let a tato sdružení se více méně zapojila do každodenního života. Výraznější politizace vyhnanců, a tedy nejviditelněji jejich právě popsaných organizací, nastala v druhé polovině 50. let.¹⁵⁷ Vyhnanecké politické elity s vyřešením akutních humanitárních problémů získaly prostor pro aktivní politiku.

4.6. Politické uznání

V 50. letech se spolková vláda i zemské vlády pokoušely podporovat jednotlivá vyhnanecká sdružení v takové míře, která by jim umožnila svobodný politický život, ale současně je integrovala do nového státu.¹⁵⁸ Jako jeden z takovýchto kroků lze vnímat Prohlášení o ochraně Sudetoněmců, které vyslovil Spolkový sněm v červenci 1950. Současně šlo i o reakci na Deklaraci vlád NDR a ČSR,¹⁵⁹ neboť tímto dokumentem SRN dohodu neuznalo a vzneslo námitku proti obětování práva na domov jmenované skupiny vyhnanců. Význam, který se tímto prohlášením sudetským Němcům přisuzoval, dodal politikům SKS značné sebevědomí.

Další pomocnou ruku podalo Bavorsko, jež v roce 1954 vyhlásilo nad sudetskými vyhnanci záštitu. Tento „superpatronát“ znamenal nejen jakýsi imaginární politický štít, ale rovněž měl přispět k snazšímu začlenění (zabránit, aby se konstitovali vně)

¹⁵⁵ Citováno dle oficiálních stránek SKS: www.sudeten.de (staženo 20. 4. 2008).

¹⁵⁶ Více viz: Franzen, K. E., *Die Vertriebenen. Hitlers letzte Opfer*. Propyläen, Berlin 2001, str. 212-15.

¹⁵⁷ Kural, V. /ed/, *Studie o sudetoněmecké otázce*, str. 40.

¹⁵⁸ Hahnová, E., *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*, str. 90.

¹⁵⁹ Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 92.

a zejména finančně podporovat sudetské Němce.¹⁶⁰ Potvrzování této záštity se stalo tradicí a v roce 1962 navíc přibylo uznání Sudetoněmců za čtvrtý kmen Bavorska (k Bavorům, Švábům a Frankům). Tehdejší bavorský ministerský předseda Ehard (CSU) prohlásil, že zemská vláda tímto prohlášením vyjadřuje dík vyhnaným Sudetoněmcům za přínos na poli politickém, kulturním, společenském i hospodářském, k znovuvybudování svobodného Bavorska a cení si jejich spolehlivé podpory svobodné demokracii v zemi.¹⁶¹ Tato podpora měla samozřejmě rozličné formy, např. milionové příspěvky z bavorského rozpočtu do rozpočtu SKS.

Mezi parlamentními stranami a SKS probíhaly v letech 1961-64 rozsáhlé diskuse o sudetoněmecké otázce. Výsledky těchto jednání se ukázaly v následných prohlášeních jednotlivých stran. Nejdříve se k požadavkům přihlásila SPD, a to v lednu 1961, kdy uznala odsun za protiprávní a sudetoněmeckou otázku za tímto způsobem nevyřešenou.¹⁶² V červnu 1961 uznala CSU právo na seburčení Sudetoněmců a s tím i SKS jako zastupitelský orgán sudetoněmecké národnostní skupiny. Dokonce se je rozhodla zastupovat ve Spolkovém sněmu. V říjnu 1964 uznala FDP Svaz jako legitimní zastoupení a vyhnání odsoudila jako protiprávní a nelidské. Nakonec, v říjnu téhož roku, vyhlásila CDU, že hodlá podle svého programu zastupovat právo na seburčení Sudetoněmců a pamatuje na vyslovené prohlášení o ochraně z r. 1950. Tímto proběhlo jedinečné uznání reprezentace, a tedy i z velké části praktikované politiky sudetských Němců.¹⁶³

Začátek 60. let znamenal pro SKS na německé politické scéně neuvěřitelný úspěch, neboť takovouto medializací a podporou parlamentních stran se sudetoněmecká otázka dostala na státní úroveň. V říjnu 1964 kancléř Erhard přijal předsednictvo Sudetoněmecké rady a ve společném prohlášení nejen ocenil přínos sudetských Němců, ale také prohlásil, že řešení vyhnání bude věcí celého německého národa s tím, že SRN nevznáší vůči ČSSR žádné teritoriální nároky. Současně se však postavil za sudetoněmecké právo na vlast a na seburčení.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Kural, V. *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN*, str. 39.

¹⁶¹ Herde, G./ Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 42.

¹⁶² Kural, V. *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN*, str. 42.

¹⁶³ Texty všech prohlášení v plném znění viz: Habel, F. P., *Dokumente zur Sudetenfrage*. Langen Müller, München 2003.

¹⁶⁴ „Feststellung von Bundeskanzler Erhard. In: Habel, F. P., *Dokumente zur Sudetenfrage*, str. 354.

4.7. Vlivná politická síla?

V 50. letech se v SRN utvořila struktura sudetoněmeckých organizací. Nelze v tom vidět jen snahu získat politický vliv a vymoci si vlastní požadavky. Všem krajanským spolkům šlo primárně o životní potřeby vyhnanců a jejich začlenění do německé společnosti. Teprve v polovině 50. let zjistily, že tato náplň již nestačí a hledaly nové uplatnění. Konsolidace vyhnanecké situace umožnila vstoupit do politiky jinak než jako její předmět. Došlo ke zpolitizování krajanských organizací, které začaly usilovat o přízeň politických stran, aby se SRN identifikovala s cíli vyhnanců. SKS mohl ovlivňovat bonnský kabinet 2 způsoby: nepřímou prostřednictvím politických stran a přímo skrze své organizace.¹⁶⁵

Při úspěšném tažení, kdy se všechny parlamentní strany zavázaly sudetské Němce podporovat, stál SKS na vrcholu svého politického vlivu. Vstřícnost stejných stran vůči změně kursu koncem 60. let a počínající Brandtově východní politice odsoudila SKS do role plamenného rétora bez aktivních činů. Vztahy s východním blokem se vesměs zlepšovaly a stále častěji se stával SKS předmětem kritiky kvůli výroky svých představitelů. Rozpor mezi cíli SKS a novým směrem zahraniční politiky se začal prohlubovat. Brandtovou prioritou bylo urovnání vztahů s východními sousedy, SKS tak zůstal na okraji zájmu. Vrcholem tohoto krachu bylo podepsání smlouvy s ČSSR v roce 1973.

Někteří politici prohlásili sudetské Němce za výjimečné mezi vyhnanci.¹⁶⁶ Rozhodně zde hraje svou roli ojedinělá blízkost k bývalé vlasti. Možná i proto se Bavorsko stalo jakousi „baštou Sudetoněmců“, jednak díky jejich počtu v zemi a dále díky své hraniční poloze. Sudetští Němci se vymykají svou propracovanou organizovaností, soustředěností do jednoho místa a výraznou vzpomínkovou kulturou, která je velmi rétorická.¹⁶⁷ Nasazení sudetoněmeckých tradic na místní bavorský kolorit proběhlo mimořádně úspěšně, proto jsou velmi viditelnou vyhnaneckou skupinou. Aktivní krajanské spolky zastávají úlohu strážkyň a nositelek tradic, současně v 50. a 60. letech fungovaly na politické scéně jako nátlakové skupiny.¹⁶⁸ Politicky aktivní členové spolků pochopili, že pokud se chtějí prosadit, musí se stát členy velkých politických stran.

¹⁶⁵ Houžvička, V., *Návraty sudetské otázky*, str. 345.

¹⁶⁶ Herde, G./Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, str. 18.

¹⁶⁷ Hahnová, E./Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, str. 159.

¹⁶⁸ *Vertriebenen* in: Weidenfeld, W. /ed/, *Handbuch zur deutschen Einheit: 1949-1989-1999*. BfP/B, Bonn 1999, str. 829.

Několik osobností (Seiboth, Seebohm) zkusily cestu BHE, která se ukázala neudržitelnou. Na druhé straně můžeme najít sudetské Němce prosadivší se výrazně v CSU (Schütz) či SPD (Reitzner), často i na ministerských postech. Velkým úspěchem bylo poměrně slušné zakotvení prakticky ve všech hlavních stranách. Tato pragmatická (a úspěšná) taktika se odráží i v poslání Sudetoněmecké rady, dosti jedinečném koordinačním orgánu, který vytváří prostor pro setkání sudetských vyhnanců ze všech parlamentních stran. Tvůrčí politické působení SKS přesto skončilo s nástupem východní politiky na sklonku 60. let.

5. Vyhnanecké elity v politice

S nástupem východní politiky koncem 60. let skončilo aktivní působení BHE, strana se propadla do bezvýznamnosti, na druhou stranu končí i výrazné působení vyhnaneckých spolků, což je vidět i na činnosti SKS. Dosavadní úkoly vyhnanců – přesídlení, zajištění existence v novém státě, uzákonění právního statutu a odškodnění formou LAG byly splněny. „Noví občané“ žili politicky, společensky i materiálně stejně jako ostatní Němci. Krajanská sdružení i Svaz vyhnanců nadále zastávaly pozici obhájců vyhnaneckých zájmů, zůstaly ovšem stranou politiky. FDP zapustila mezi vyhnance jen mělké kořeny, podobně SPD (zde byli aktivní jen sudetoněmečtí sociální demokraté), proto nic nebránilo Brandtově vládě urovnat vztahy na východě, a to pokud možno bez zatěžujících nároků vyhnaneckých reprezentací. Čím více se prosazovala východní politika, tím ostřeji útočili sociálně-liberální publicisté na požadavky vyhnaneckých spolků.¹⁶⁹ Vyhnanecká problematika se tak od konce 60. let vytrácí z vědomí veřejnosti a stává se doménou vyhnanců. M. Kittel ve své práci hovoří o „vyhnání vyhnanců“ – z paměti, vzpomínání a společenské diskuse.

Zmínila jsem překážky, které vyhnanci museli překonat. Podíváme-li se na nástroje jejich politického vlivu, profilují se nejvýrazněji dvě organizace: BHE a krajanská sdružení, v případě sudetských Němců SKS. Jakou roli nakonec strana vyhnanců sehrála? Její prvotní funkce byla bezesporu integrační, neboť pod svými křídly seskupila řadu vyhnaneckých osobností, kterým se podařilo díky ní prosadit. Blok se dle svého programu měl podílet na integraci a podpoře vyhnanců. Ovšem vznikl poměrně pozdě (1950) a do vládního kabinetu se zapojil až v roce 1953. Ač cílem BHE jistě bylo podílet se na zákonodárství zajímavém pro své voliče, mohl tak činit pouze omezeně a jako nátlaková skupina,¹⁷⁰ tedy prostřednictvím projevoování mínění. Rozhodující a pozměňující vliv na zejména důležité zákony jako o vyhnancích a vyrovnání zátěže však nemohl být uplatněn. V těchto případech se více zapojili politici vyhnaneckého původu, kteří byli členové velkých stran – CDU/CSU a SPD a podařilo se jim v tomto rámci lobovat za proporční podobu zákona LAG.¹⁷¹ Druhou, výraznější rolí BHE byla snaha zaujmout místo třetí síly. V prostředí, kde hrozil takřka systém pouze dvou stran,

¹⁶⁹ Kittel, M., *Vertreibung der Vertriebenen*, str. 52.

¹⁷⁰ Po zemských volbách ve Šlesvicko-Holštýnsku r. 1950 se mohli ministři Kraft a Asbach podílet na jednáních ve Spolkové radě. K tomu měl BHE 4 poslance ve Spolkovém sněmu.

¹⁷¹ Neumann, F., *Der Block ...*, str. 70.

se snažily FDP a BHE o stejnou pozici „jazýčku na vahách“. Jako koaliční partner posloužil BHE Adenauerovu kabinetu k upevnění CDU. Blok však úspěch ve volbách nikdy nezopakoval a pomalu dospěl na konec vlastní existence. V mnohém ho zastoupila právě CDU, která převzala většinu vyhnaneckých hlasů. Vyhnanecké politické loby dosáhlo z kvantitativního hlediska mocného zastoupení, ovšem anachronický postoj vůči východu z něj na konci 60. let udělal nefunkčního partnera.¹⁷² Hledáme-li význam SKS, musíme rovněž začít u integrace. Přínos SKS k začleňování vyhnanců do společnosti je podobně jako u názorových sdružení nesporný. Jeho role však u naplňování sociálních potřeb nekončí, zcela specifický je jeho politický význam. O uznání SKS jako reprezentačního orgánu jsme se zmínili. Stal se zastřešující organizací sudetských Němců a syntetizoval tak v sobě názorové skupiny, které formálně zastupoval. Stranická neutralita SKS byla naprostou fikcí, mocenské zápasení jeho složek to jen dokládá. Ovšem obě obce, Ackermannova i Seligerova, se v něm přes svůj význam dostaly do menšinového postavení, neboť SKS bylo do konce 60. let ovládáno Witiko-Bundem. Jejich politický vliv zůstal poměrně vysoký jen díky tomu, že jak katolický, tak sociálně-demokratický proud se v daleko vyšší míře integrovaly do velkých politických stran, a mohly tak jejich prostřednictvím ovlivňovat řadu záležitostí. Důkazem může být činnost v rámci CSU fungující Unie vyhnanců pod vedením H. Schütze.¹⁷³ Pouze toto spojení udrželo relevantní politický vliv sudetských Němců, neboť SKS jako takový své zahraničně-politické představy o aktivní východní politice, zakládající se primárně na propagovaném právu na sebeurčení, neuskutečnil. Když mluví SKS, ministr Seebohm, na 8. Sudetoněmeckém dni r. 1964 kritizoval vládu za „vřelejší přístup k východu“ a bránil Mnichovskou dohodu, označil kancléř Erhard tento postoj za neakceptovatelný.¹⁷⁴

¹⁷² Stickler, M., *Die deutschen Vertriebenenverbände*. In: Stiftung Haus der Geschichte, *Flucht, Vertreibung, Integration*. Kerber, Bielefeld 2006, str. 148.

¹⁷³ Maier, J./ Tullio, G., *Die Eingliederung von Flüchtlingen und Heimatvertriebenen in Bayern*, str. 22.

¹⁷⁴ Kittel, M., *Vertreibung der Vertriebenen*. str. 78

6. Závěr

Jak jsem předeslala v úvodu této práce, bylo jedním z cílů zodpovědět otázku způsobu zapojení vyhnanců do politického života Spolkové republiky do konce 60. let. Odpovědět nelze jednoznačně. Západnímu Německu se podařilo integrovat 8 milionů vyhnanců, jejichž působení představovalo pro nový stát přínos i zátěž.

Přínosem politizace vyhnanců bylo jejich aktivní přispění k vlastní integraci. S možností sdružování se vyhnanci začali organizovat a řešit své problémy, staly se politickými aktéry na poli začleňování. Dokladem může být i významná role H. Schütze při prosazování a přijetí bavorského zákona o uprchlících v únoru 1947, který patřil mezi první svého druhu. Pro úspěch integračních opatření se vyhnanci museli začít organizovat – nebyť jen předměty, troskami, o něž se musí někdo postarat. Prostřednictvím vlastních fungujících organizací získali nejen větší zastoupení, ale vyhnuli se vykořenění a možné proletarizaci celé vlastní skupiny. Politizace z tohoto úhlu pohledu vypovídá o úspěchu integračních procesů – o získání životní úrovně a sebevědomí, protože jen taková skupina je schopna politické participace. O přínosu sudetských Němců hovoří nejen zmiňovaná uznání německých politických stran a Spolkového sněmu, ale také prostor jakého se jim dostalo ve veřejných debatách a samozřejmě financování sudetoněmeckých aktivit.

Naopak určitou zátěž na poli vyhnaneckých politických aktivit znamenalo vyřešení integrace, kdy se jako nové téma objevily poprvé na sklonku 50. let koncepce vyhnanecké zahraniční politiky a jejich nároků. Odpovídá tomu i vývoj BHE. Blok zastupující vyhnanecké zájmy na spolkové úrovni představoval dostatečně relevantního partnera pro vytvoření vládní koalice a podílel se na sociálním zákonodárství Adenauerovy vlády v první pol. 50. let. Ovšem po dosažení jistého stupně integrace přestal být reflektován svými voliči, kteří odmítali podpořit jednostranně zaměřenou stranu. BHE hrozila vzhledem k postulovanému programu a nárokům vůči sousedním zemím politická izolace. Podobný vývoj se ukázal i v případě SKS. Fungující reprezentativní orgán ztratil s nástupem vstřícnějšího kursu spolkové vlády vůči východním zemím dosavadní vliv, stal se naopak břemen pro rozvíjející se dimenzi východních vztahů.

Přesun politického tlaku ze strany vyhnanců od integrace k požadavkům práva na sebeurčení tak znamenal změnu ve vnímání této skupiny. Opět je tento přechod nejlépe patrný na příkladě sudetských Němců, kde se jasně vytrácí motivace podporovat jejich

zájmy. Z vyzdvihovaného partnera Sudetoněmeckého krajanského sdružení se stala instituce, která je dodnes nositelkou politických nároků svých zakladatelů, jako taková je však neschopna konstruktivního dialogu.

Vyhnanecká politizace přispěla k vlastní integraci této skupiny do německé společnosti, ale zastavila se v době studené války. Opakování požadavků SKS se ovšem přestalo dostávat sluchu ze strany německé veřejnosti. Od konce 60. let se hovoří o vzpomínání na „německý Východ“ jako o výsadě vyhnanců a jejich spolků. Tento akt „odsunutí“ tématu vyhnanců způsobil, že si krajanská sdružení ponechala své politické postoje z 50. let, ovšem bez podstatného politického vlivu.

SKS si vůči České republice nenárokují právo na seburčení z pozice politického partnera, nýbrž pouze jako reprezentativní orgán sudetských Němců. Ačkoliv se proměnilo jeho vedení, jež z witikonských rukou přešlo k členům CSU, příliš se neproměnila jeho rétorika. Zatímco z ostatních organizací, které s dosažením integrace opustily politické výsluní, se stal konstruktivní partner v sousedské diskusi – jak dokazuje Ackermann-Gemeinde, Sudetoněmecké krajanstvo si podrželo jako hlavní politický postoj svůj pocit křivdy, který neopřelo o relevantní zájem veřejnosti ani politické scény.

Zusammenfassung

Das 20. Jahrhundert ist oft als „Jahrhundert der Flüchtlinge“ bezeichnet. Nach dem zweiten Weltkrieg galt das hauptsächlich für Mitteleuropa, wo sich der größte Populationswandel abspielte. In Nachkriegsdeutschland entstand damit verbundene Problematik einer bestimmten Gruppe der Flüchtlinge, zwar der Vertriebenen. Nach westlichen Besatzungszonen wurden mehr als 8 Millionen Menschen vertrieben, dessen Integration in gesellschaftliche Strukturen der entstehenden Bundesrepublik eine große Aufforderung darstellte.

Die Vertriebenen wurden oft als Untersuchungsgegenstand betrachtet. Für uns werden sie wichtiger als Akteure ihrer eigenen Integration und als politische Kraft. Von den 8 Millionen Vertriebenen bildeten die Sudetendeutschen ungefähr ein Viertel, aber sie erreichten die höchste Selbstorganisation und empfangen auch exklusive Unterstützung und Anerkennung von Bundesregierung. Darum stellen sie „ein gutes Material“ für diese Arbeit dar, dessen Ziel eine Bilanz der Vertriebenenaktivitäten auf der politischen Szene der BRD zusammensetzen ist. Da meine Aufgabe den politischen Einfluss der Vertriebenen zu bewerten ist, habe ich mich vor allem auf zwei Gebiete konzentriert: die Gründung und Konsolidierung der Vertriebenenpartei (BHE) und die Aktivitäten der Sudetendeutschen. Der Schwerpunkt dieser Arbeit wird zwischen 50. und 60. Jahren begrenzt.

Der erste Teil beschäftigt sich mit dem Hintergrund der Vertriebenensituation in den Westzonen und der BRD. Die Lage der Ausgewiesenen war kritisch und die Flüchtlingsverwaltungen mussten sich schnell um die Vertriebenen sorgen. Trotz der Unlust der Einheimischen gelang es die Flüchtlinge zu integrieren. Die BRD erließ mehrere Maßnahmen wie Soforthilfsgesetz oder Lastenausgleichsgesetz und dadurch wurde die Notsituation schrittweise aufgelöst.

Im folgenden Kapitel wurde die Entstehung und Konsolidierung der Vertriebenenpartei beschrieben. Die verbesserte Lage der Vertriebenen und die Tatsache, dass die Alliierten das Koalitionsverbot für Vertriebene aufgehoben haben, ermöglichte diesen Menschen sich zu politisieren. Der BHE war als Interessenpartei tätig und nahm auf Bonner Kabinett in 1953 teil. Mit der steigenden Integration seiner Wählerschaft empfing der Block immer weniger Stimmen und am Ende 60er Jahre löste sich auf.

Das dritte Kapitel beschreibt die Konsolidierung der sudetendeutschen Eliten und Entstehung ihrer Gesinnungsgemeinschaften. Diese Gruppe wurde sehr politisiert, hauptsächlich in Bayern, wo sie eine exklusive Unterstützung von der Landesregierung und dortigen Parteien empfing. Darum konzentriere ich mich auf sudetendeutsche Organisationen, die den politischen Einfluss erreichen.

Im letzten Teil wurden beide Beispiele der Politisierung der Vertriebenen zusammengefasst und ihre Rolle bewertet. Die kommende Ostpolitik der 60er Jahren bedeutete Schluss für die Aufmerksamkeit von der Seite der Regierung. Forderungen der Vertriebenen und vor allem der Sudetendeutschen stellten eine politische Last für Gespräche mit den östlichen Ländern.

Aus heutiger Sicht kann man die Zuführung der Vertriebenenpolitisierung zu ihrer Integration einschätzen. Sie waren genug tätig für sich selbst zu kümmern, um keine menschlichen Wracks zu werden. Gerade das Gegenteil geschah und die Vertriebenen bekamen selbstbewusst und organisiert. Andererseits brachte diese positive Entwicklung die formulierenden Forderungen nach Selbstbestimmungsrecht und Heimat, die Bundesregierung in Zeit der Ostpolitik nicht vertreten konnte. So verlor auch die (bis dann unterstützte) Sudetendeutsche Landsmannschaft ihren Einfluss.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- Bade, K. J., *Ausländer, Aussiedler, Asyl in der BRD*. BfpB, Bonn 1992.
- Bade, K. J., *Evropa v pohybu*. NLN, Praha 2004.
- Bendel, R., *Aufbruch aus dem Glauben? Kirche und Gesellschaft Ostmittel- und Südosteuropas zwischen den Weltkriegen (1918 - 1939)*. Böhlau, Köln 2003.
- Benz, W., *Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*. Fischer-Verlag, Frankfurt.
- Böse, O., *Die Sudetendeutschen - eine Volksgruppe im Herzen Europas: von der Frankfurter Paulskirche zur Bundesrepublik Deutschland*. Langen Müller, München 1989.
- Bösch, F., *Die Adenauer CDU*. Dt.-Verl.-Anst., Stuttgart 2001.
- *Eingliederung der Vertriebenen, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigten in der Bundesrepublik Deutschland*. Der Bundesministerium des Inneren, Bonn 1982.
- Frantziach, M., *Die Vertriebenen: Hemmnisse, Antriebskräfte und Wege ihrer Integration in der Bundesrepublik Deutschland*. Reimer, Berlin 1987.
- Franzen, K. E., *Die Vertriebenen. Hitlers letzte Opfer*. Propyläen, Berlin 2001.
- Fritz, R., *Der Einfluss der Parteien und Geschädigtenverbände auf die Schadenfeststellung im LAG*. Berlin 1964.
- Glaessner, G. -J., *Politik in Deutschland*. VS Verlag, Wiesbaden 2006.
- Grosser, T., *Integrácia odsunutých*. In: Kováč, D., Křen, J., Lemberg, H. /eds./, *V rozdelenej Európe*. AEP, Bratislava 1998.
- Habel, F. P., *Die Sudeten-Deutschen*. Langen Müller, München 1998.
- Hahnová, E., *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. Albis International, Ústí n/Labem 1999.
- Hahnová, E. /Hahn, H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Votobia, Praha 2002.
- Herde, G. /Stolze, A., *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*. Pahl-Rugenstein, Köln 1987.
- Houžvička, V., *Návraty sudetské otázky*. Karolinum, Praha 2005.
- Kittel, M., *Vertreibung der Vertriebenen*. Oldenbourg, München 2007.
- Krahulcová, Z., *Integrace a působení vyhnanců v hesenské politice v 50. letech*. IMS FSV UK, Praha 2007, vedoucí práce J. Pešek, str. 82.

- Kural, V., *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*. Karolinum, Praha 2002.
- Kural, V., *Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945-1989*. in: Kural, V. /ed./, *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha 1996, str. 23-53.
- Kural, V. *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN - Studie o sudetoněmecké otázce II. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 1998, str. 23-45.
- Lemberg, E., *Die Vertriebenen in Westdeutschland*. Band II, Kiel.
- Maier, J./ Tullio, G., *Die soziale und wirtschaftliche Eingliederung von Flüchtlingen und Heimatvertreiebenen in Bayern*. Iudicium, Mnichov 1996.
- Moulis, M., *Přesuny obyvatelstva 1938-48*, str. 103. In: Kural, V. /ed./, *Studie o sudetoněmecké otázce*, str. 93-104.
- Neumann, F., *Der Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten 1950- 1960*. Hain, Meisenheim am Glan 1968.
- Neumann, G., *Die Medien und die Flüchtlingsfrage in Bayern von 1945 bis 1953*. Iudicium, München 1994.
- Reneová, M., Reneová, M., *Ackermann-Gemeinde a její vztah k ČS*. IMS FSV UK, Praha 2005, vedoucí práce M. Kunštát, str. 109.
- Schulze, R., *Zwischen Heimat und Zuhause: deutsche Flüchtlinge und Vertreibene in Westdeutschland 1945-2000*. Secolo, Osnabrück 2001.
- Stickler, M., *Die deutschen Vertriebenenverbände*. In: Stiftung Haus der Geschichte, *Flucht, Vertreibung, Integration*. Kerber, Bielefeld 2006, str. 144-154.
- Stöss, R., *Parteien-Handbuch: die Parteien der Bundesrepublik Deutschland 1945 – 1980*. Westd. Verl., Opladen 1986.
- Šebek, J., *Mezi křížem a národem*. CSDK, Praha 2006.
- Wachs, P., *Der Fall Oberländer (1905 - 1998)*. Campus, Frankfurt/Main 2000.
- Weidenfeld, W. /ed./, *Handbuch zur deutschen Einheit: 1949-1989-1999*. BfpB, Bonn 1999.
- Wiegand, L., *Der Lastenausgleich in der BRD 1949-85*. Lang, Frankfurt a/Main 1992.
- Winkler, Y. R., *Flüchtlingsorganisationen in Hessen 1945-54*. Historische Komm. für Nassau, Wiesbaden 1998.
- Zimmermann, V., *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Prostor, Praha 2001.

Prameny

- Ackermann-Gemeinde, *Cesta a cíl*. AG, Mnichov 2004.
- Habel, F. P., *Dokumente zur Sudetenfrage*. Langen Müller, München 2003.

Články

- Bachstein, M. K., *Wenzel Jaksch – Biografie*. In: <http://www.exil-archiv.de/html/biografien/jaksch.htm> (staženo 22. 4. 2008).
- Fassmann, H., Münz, R., *European East-West Migration, 1945-1992*. In: *International Migration Review*, Vol. 28, No. 3. (Autumn, 1994), str. 520-538.
- Ther, P., *The Integration of Expellees in Germany and Poland after World War II: A Historical Reassessment*. In: *Slavic Review*, Vol. 55, No. 4. (Winter, 1996), str. 779-805.

Internetové zdroje

<http://bundesrecht.juris.de/bvfg> (staženo 22. 4. 2008).

<http://bundesrecht.juris.de/lag/> (staženo 20. 3. 2008).

<http://www.seliger-gemeinde.de/content/thesen/thesencz.htm> (staženo 24. 4. 2008).

www.sudeten.de (staženo 20. 4. 2008).

www.witikobund.de. (staženo k datu 24. 4. 2008).

Seznam použitých zkratek

AG	Ackermannova obec (Ackermann-Gemeinde)
BdV	Svaz vyhnanců (Bund der Vertriebenen)
BHE	Blok vyhnaných a zbavených práv (Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten)
DCSVP	Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlich-soziale Volkspartei)
CDU	Křesťansko-demokratická unie (Christlich Demokratische Union)
CSU	Křesťansko-sociální unie (Christlich-Soziale Union)
CDU/CSU	společná frakce sesterských stran CDU a CSU (CDU/CSU; Unionsfraktion)
FDP	Svobodná demokratická strana (Freie demokratische Partei)
GB	Celoněmecký blok (Gesamtdeutscher Block)
GDP	Celoněmecká strana (Gesamtdeutsche Partei)
LAG	Zákon o vyrovnání zátěže (Lastenausgleichgesetz)
SHG	Zákon o okamžité pomoci (Soforthilfsgesetz)
SPD	Sociálnědemokratická strana Německa (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)
SG	Seligerova obec (Seliger-Gemeinde)
SKS	Sudetoněmecké krajanské sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft)
SRN	Spolková republika Německo
VdL	Svaz krajanských sdružení (Verband der Landsmannschaften)
VOL	Svaz východoněmeckých krajanských sdružení (Verband Ostdeutschen Landsmannschaften)
WB	Vítkův svaz (Witiko-Bund)
ZvD	Centrální svaz vyhnaných Němců (Zentralverband vertriebenen Deutschen)